

DIGITALES ARCHIV

ZBW – Leibniz-Informationszentrum Wirtschaft
ZBW – Leibniz Information Centre for Economics

Røstadsand, Jon Ivar; Stølen, Nils Martin; Fredriksen, Dennis

Book

Opparbeidede pensjonsrettigheter, nasjonale tall 2014-2018

Provided in Cooperation with:

Statistics Norway, Oslo

Reference: Røstadsand, Jon Ivar/Stølen, Nils Martin et. al. (2021). Opparbeidede pensjonsrettigheter, nasjonale tall 2014-2018. Oslo-Kongsvinger : Statistisk sentralbyrå.
https://www.ssb.no/nasjonalregnskap-og-konjunkturer/artikler-og-publikasjoner/_attachment/452868?_ts=179323b36a0.

This Version is available at:

<http://hdl.handle.net/11159/5372>

Kontakt/Contact

ZBW – Leibniz-Informationszentrum Wirtschaft/Leibniz Information Centre for Economics
Düsternbrooker Weg 120
24105 Kiel (Germany)
E-Mail: [rights\[at\]zbw.eu](mailto:rights[at]zbw.eu)
<https://www.zbw.eu/>

Standard-Nutzungsbedingungen:

Dieses Dokument darf zu eigenen wissenschaftlichen Zwecken und zum Privatgebrauch gespeichert und kopiert werden. Sie dürfen dieses Dokument nicht für öffentliche oder kommerzielle Zwecke vervielfältigen, öffentlich ausstellen, aufführen, vertreiben oder anderweitig nutzen. Sofern für das Dokument eine Open-Content-Lizenz verwendet wurde, so gelten abweichend von diesen Nutzungsbedingungen die in der Lizenz gewährten Nutzungsrechte. Alle auf diesem Vorblatt angegebenen Informationen einschließlich der Rechteinformationen (z.B. Nennung einer Creative Commons Lizenz) wurden automatisch generiert und müssen durch Nutzer:innen vor einer Nachnutzung sorgfältig überprüft werden. Die Lizenzangaben stammen aus Publikationsmetadaten und können Fehler oder Ungenauigkeiten enthalten.

<https://savearchive.zbw.eu/termsfuse>

Terms of use:

This document may be saved and copied for your personal and scholarly purposes. You are not to copy it for public or commercial purposes, to exhibit the document in public, to perform, distribute or otherwise use the document in public. If the document is made available under a Creative Commons Licence you may exercise further usage rights as specified in the licence. All information provided on this publication cover sheet, including copyright details (e.g. indication of a Creative Commons license), was automatically generated and must be carefully reviewed by users prior to reuse. The license information is derived from publication metadata and may contain errors or inaccuracies.

Opparbeidede pensjonsrettigheter, nasjonale tall 2014-2018

TALL

SOM FORTELLER

RAPPORTER / REPORTS

2021/18

Jon Ivar Røstadsand, Nils Martin Stølen og Dennis Fredriksen

I serien Rapporter publiseres analyser og kommenterte statistiske resultater fra ulike undersøkelser. Undersøkelser inkluderer både utvalgsundersøkelser, tellinger og registerbaserte undersøkelser.

© Statistisk sentralbyrå

Ved bruk av materiale fra denne publikasjonen skal Statistisk sentralbyrå oppgis som kilde.

Publisert: 6. mai 2021

ISBN 978-82-587-1334-7 (trykt)

ISBN 978-82-587-1335-4 (elektronisk)

ISSN 0806-2056

Standardtegn i tabeller	Symbol
Ikke mulig å oppgi tall Tall finnes ikke på dette tidspunktet fordi kategorien ikke var i bruk da tallene ble samlet inn.	.
Tallgrunnlag mangler Tall er ikke kommet inn i våre databaser eller er for usikre til å publiseres.	..
Vises ikke av konfidensialitetshensyn Tall publiseres ikke for å unngå å identifisere personer eller virksomheter.	:
Desimaltegn	,

Forord

En økende andel eldre i befolkningen skaper behov for bedre informasjon om verdien av opptjente pensjonsrettigheter. For det første bidrar utviklingen til økende utfordringer for de offentlige finansene. For det andre er det nyttig for husholdningene å ha oversikt over pensjonsrettighetene og de forventede inntektene de kan disponere som pensjonister. I forsikringsstatistikken har SSB lenge samlet inn data for opparbeidede rettigheter i fondsbaserte pensjonsordninger, mens opplysninger om rettighetene i de ikke-fonderte og i stor grad offentlig finansierte pensjonsordningene har vært mangelfulle som i de fleste andre land. For Norge gjelder dette rettighetene i folketrygden og Statens pensjonskasse.

For å oppnå bedre nasjonal oversikt og større internasjonal sammenlignbarhet ble det i 2010 innarbeidet anbefalinger i den europeiske nasjonalregnskapsmanualen om å inkludere opplysninger om rettighetene i de ikke-fonderte ordningene i en tilleggstabell til nasjonalregnskapet. For årene fra og med 2015 er Statistisk sentralbyrå forpliktet til å rapportere en helhetlig oversikt til Eurostat minst hvert tredje år, og de siste leveransene går fram til og med 2018.

De opparbeidede rettighetene for folketrygden og Statens pensjonskasse er beregnet ved hjelp av Statistisk sentralbyrås mikrosimuleringsmodell MOSART. Sammen med et mikrobasert opplegg for de fondsbaserte ordningene har denne modellen også blitt benyttet til å utarbeide beregninger for detaljerte grupper som så langt dekker årene 2017 og 2018. De siste detaljerte beregningene er dokumentert i Rapporter 2021/16 som utgis parallelt.

Statistisk sentralbyrå, 21. april 2021

Lasse Sandberg

Sammendrag

Hovedformålet med rapporten er å gi en oversikt over opparbeidede pensjonsrettigheter i ulike pensjonsordninger for årene 2014-2018. Bakteppet er den demografiske utviklingen mot en stadig eldre befolkning. Ettersom den offentlig finansierte folketrygden er den klart viktigste pensjonsordningen i Norge, gir opplysningene om opptjente pensjonsrettigheter viktig informasjon om utfordringer for offentlige finanser i årene framover. Samtidig representerer pensjonsrettighetene også relevant informasjon for husholdningene om forventede årlige utbetalinger som pensjonister.

Mens pensjonsrettighetene i de fondsbaserte ordningene har vært beregnet i nasjonalregnskapet på basis av regnskapsstatistikk for livsforsikringsselskaper og pensjonskasser, har beregninger av opptjente rettigheter i de ikke-fonderte pensjonssystemene manglet i de fleste land. I Norge har imidlertid MOSART-modellen blitt benyttet til å beregne opparbeidede rettigheter i folketrygden siden slutten av 1990-tallet. I tillegg inngår tjenestepensjonsordningen i staten i modellen. Denne ordningen forvaltes av Statens pensjonskasse og er den viktigste ikke-fonderte pensjonsordningen i Norge utenom folketrygden. Selv om tjenestepensjonsordningene i kommunene følger det samme systemet som ordningene i staten, er de kommunale ordningene fondsbasert.

I arbeidet med å oppnå bedre nasjonal oversikt og større internasjonal sammenlignbarhet for opptjente pensjonsrettigheter, ble det i 2010 tatt inn nye anbefalinger for tallfesting av ikke-fonderte ytelsesbaserte pensjonsordninger i den europeiske standarden for nasjonalregnskap (ESA 2010). Opplysningene om pensjonsordningene sammenfattes i en tilleggstabell som inngår i Eurostats tabellprogram i ESA 2010 (tabell 29). Med de forutsetningene som er lagt til grunn, viser beregningene at husholdningenes opparbeidede pensjonsrettigheter ved utgangen av 2018 utgjorde over 4 ganger verdien av bruttonasjonalprodukt (BNP) for Fastlands-Norge. Folketrygden utgjør den klart viktigste komponenten i det norske pensjonssystemet, og de opparbeidede rettighetene til langtidsytelsene alderspensjon, uføretrygd og etterlatteytelser er ved utgangen av 2018 beregnet til nærmere 10 000 milliarder kroner og utgjorde 3,4 ganger verdien av BNP for Fastlands-Norge. Forholdet mellom rettighetene i folketrygden og BNP har holdt seg noenlunde konstant siden 2014.

De opparbeidede rettighetene i både Statens pensjonskasse, fonderte og ytelsesbaserte ordninger i offentlig forvaltning og de fonderte og ytelsesbaserte ordningene i næringslivet utgjorde hver for seg rundt 20 prosent av verdien til BNP for Fastlands-Norge og har også holdt seg noenlunde konstant siden 2014. Opparbeidingen av rettigheter i fonderte og innskuddsbaserte ordninger i næringslivet er derimot i klar vekst, men ved utgangen av 2018 tilsvarte ikke disse rettighetene mer enn 8 prosent av verdien til BNP.

Beregningene for rettighetene i folketrygden og Statens pensjonskasse er basert på anslag over framtidige utbetalinger. Valg av renteforutsetning er derfor av stor betydning for størrelsen på beløpene. I det tidligere systemet for folketrygden som gjaldt fram til og med 2010, og i tjenestepensjonsordningen som gjelder fram til og med 1962-kullet i Statens pensjonskasse, har de bakenforliggende forutsetningene om utviklingen i levealder og pensjoneringstidspunkt også stor betydning. Utformingen av det nye pensjonssystemet innebærer at denne usikkerheten i stor grad blir eliminert. Reformen i 2011 bidro dermed til at de beregnede rettighetene i både folketrygden og Statens pensjonskasse ble klart redusert.

Abstract

This report provides a documentation of calculations made for households' earned pension entitlements up to date towards different pension schemes in the Norwegian pension system for the years 2014 to 2018. The report covers the pension obligations related to long-term benefits from the National Insurance Scheme (NIS) and occupational pension schemes. The backdrop is the demographic development towards an increasingly ageing population. The public financed NIS is the first and far most important pillar in the Norwegian pension system, and data for earned entitlements provides important information regarding future challenges for public finance. From households' point of view, it is also important to have an overview of earned pension rights and expected future benefits.

While data for entitlements in funded schemes have been compiled for a long time in the national accounts on bases of accounting statistics for life insurance companies and pension funds, there has been no information regarding entitlements in unfunded schemes. However, since the end of the 1990s Statistics Norway's dynamic microsimulation model MOSART has been used to estimate accrued up to date entitlements in NIS. During the last years, the model is further developed to include occupational pensions in the Government Sector. Occupational pensions in the Central Government Sector is the second most important unfunded scheme in Norway. Although the Local Government scheme is based on the same principles as in Central Government, the Local Government scheme is funded.

Both to improve national overview and international comparability regarding earned pension entitlements, recommendations on quantification of unfunded schemes were incorporated in European Standards of Accounts (ESA) in 2010. Data for all pension schemes in the Norwegian pension system are summarized in table 29 in Eurostat's table program. The calculations show that total pension entitlements for households by the end of 2018 amounted to more than 4 times Gross Domestic Product (GDP) for Mainland Norway. NIS is the corner stone of the pension system, and entitlements for long-term benefits (old-age, disability and survivor's benefits) by the end of 2018 amounted to 3.4 times GDP Mainland Norway. The amount relative to the value of GDP has been approximately constant from 2014.

Accumulated entitlements for each of the occupational pensions in Central Government, Local Government, and defined benefit schemes in the Private Sector amount to about 20 per cent of the value of GDP and have also been approximately constant since the end of 2014. Accumulation of entitlements in defined contribution schemes in the Private Sector is increasing but did not amount to more than 8 per cent of the value of GDP by the end of 2018.

Calculation of entitlements in unfunded defined benefit schemes like NIS and occupational pensions in Central Government is based on expected future payments. Choice of net rate of interest (difference between the nominal rate and average wage growth used in indexation of entitlements) is therefore of significant importance. A net rate of interest of 1 per cent is chosen in the main alternative. In the previous system for NIS, which applied up to the reform in 2011, and the existing system for occupational pensions in Central Government effective until the 1962-cohort, further growth in life-expectancy and retirement age were of great importance. With the new actuarial system for old-age pensions in NIS from 2011 and occupational pensions in Central Government effective from the 1963-cohort, the earlier uncertainty caused by these two components is almost eliminated. The reform in 2011 also caused a reduction in households' accumulated entitlements.

Innhold

Forord	3
Sammendrag	4
Abstract.....	5
1. Innledning	7
2. Oversikt over pensjonssystemet, beregningsopplegget og opparbeidede rettigheter	9
2.1. Avgrensninger i pensjonssystemet	9
2.2. Beregningsopplegget	10
2.3. Opparbeidede pensjonsrettigheter i de ulike pensjonsordningene	11
3. Folketrygden og Statens pensjonskasse	14
3.1. Beregninger med MOSART-modellen	14
3.2. Folketrygden	16
3.3. Statens pensjonskasse	23
4. Ordninger dekket av forsikringsstatistikken	26
4.1. Prinsipper, begreper og definisjoner	26
4.2. Kildestatistikkene	30
4.3. Transformasjon av kildedata og beregningene i nasjonalregnskapet.	34
5. Oppsummering av tabell 29 i 2018	38
Referanser	40
Figurregister	41
Tabellregister	42

1. Innledning

Som i mange andre land fører aldringen av den norske befolkningen til en svekkelse av de offentlige finansene. I 2010 var det om lag 4,8 personer i det som normalt kalles yrkesaktiv alder i gruppen 20-66 år per person 67 år og eldre. På grunn av økende levealder og store fødselskull etter 2. verdenskrig er dette forholdstallet anslått å synke til 2,3 i 2060. Tallet på personer 67 år og over er forventet å øke til mer enn det dobbelte fra 2010 til 2040. Dersom pensjonssystemet som gjaldt frem til og med 2010 hadde blitt videreført, ville denne økningen ha ført til en betydelig vekst i folketrygdens utgifter til alderspensjon sammenlignet med skatteinntektene.

Som en konsekvens av denne forventede utviklingen ble det satt ned en Pensjonskommisjon som la fram sin innstilling i 2004 (NOU 2004:1). Basert på denne innstillingen kom regjeringen og Stortinget fram til et nytt pensjonssystem som trådte i kraft fra 1. januar 2011. Til tross for at reformen gir en klar innstramming i pensjonsutgiftene ved at videre økning i levealderen blir motvirket, vil større kull av pensjonister likevel gi en klar økning i utgiftene til folketrygdens alderspensjon fram til 2040.

Offentlig tjenstepensjon har vært samordnet med folketrygden. Ytelsene fra disse ordningene ble også strammet inn med reformen fra 2011, men enighet om en fullstendig tilpasning til den nye folketrygden først kom på plass i 2018 og blir gjort gjeldende fra og med 1963-kullet. Som et ledd i arbeidet med pensjonsreformen ble det for arbeidstakerne i næringslivet etablert en ordning med obligatorisk tjenstepensjon i 2006. Samtidig som det har vært en økning i andelen av ansatte som er omfattet av private tjenstepensjonsordninger, har det vært et klart skifte over fra ytelsesbaserte til innskuddsbaserte ordninger.

De kommende finansielle utfordringene forårsaket av en stadig eldre befolkning skaper behov for bedre informasjon om verdien av opptjente pensjonsrettigheter. De opptjente rettighetene for hver pensjonist vil vanligvis også øke med antallet yrkesaktive år etter at det nye systemet er innført. Fra husholdningenes side er det også viktig med en oversikt over opptjente pensjonsrettigheter og forventede årlige utbetalinger slik at de vet hvor mye de har å rutte med som pensjonist. Begrepet pensjonsformue ble lansert av Martin Feldstein (1974) og uttrykker nåverdien av den framtidige strømmen av pensjonsytelser. I tillegg til inntektshistorien og antall opptjeningsår vil størrelsen på pensjonsformuen være avhengig av forventet pensjoneringsalder og forventet levealder.

Opplysningene om opptjente pensjonsrettigheter i de offentlige pensjonssystemene har tidligere vært mangelfulle i de fleste land. På husholdningsnivå har disse pensjonsrettighetene ikke blitt sammenholdt med annen formue, og beskrivelsen i forsikringsstatistikken og nasjonalregnskapet har vært begrenset til opplysninger om rettigheter i de fondsbaserte tjenstepensjonene i næringslivet og offentlig forvaltning¹ som alle er forvaltet av forsikringsselskaper eller pensjonskasser. Pensjonsrettigheter i de ikke-fonderte ytelsesbaserte ordningene som er forvaltet av folketrygden (hjørnesteinen i det nasjonale pensjonssystemet) og Statens pensjonskasse (tjenstepensjonene i staten), har ikke blitt inkludert. Varierende omfang av ulike pensjonsordninger i offisiell statistikk mellom land har også gjort det vanskelig for internasjonale organisasjoner som EU og Organisasjonen for økonomisk samarbeid og utvikling (OECD) å sammenligne situasjonen.

I arbeidet med å oppnå bedre nasjonal oversikt og større internasjonal sammenlignbarhet for opptjente pensjonsrettigheter, ble det i 2008 innarbeidet retningslinjer for å inkludere opplysninger fra ikke-fonderte ytelsesbaserte pensjonsordninger i den reviderte internasjonale standarden for nasjonalregnskap, SNA 2008, dokumentert av EU mfl. (2009) og den påfølgende europeiske

¹ Næringslivet eller næringslivets foretakssektor omfatter statlige og kommunalt eide foretak, privat eide innenlandske foretak og innenlandske foretak eid av utlendinger. Offentlig forvaltning omfatter stats- og kommuneforvaltningen.

nasjonalregnskapsstandarden, ESA 2010. Disse retningslinjene omfatter også ikke-fonderte ordninger finansiert av offentlig forvaltning, slik som folketrygden og Statens pensjonskasse i Norge. Formålet med endringene er å gi et mer helhetlig bilde av sparing, formue og pensjonsrettigheter for husholdningene uansett om rettighetene er opptjent i ikke-fonderte eller fondert pensjonsordninger. De opptjente rettighetene må også være sammenlignbare mellom land uavhengig av innretningen på pensjonsordningene. For alle land i EU/EØS-området blir det stilt krav om at opplysningene sammenfattes i en tilleggstabell til nasjonalregnskapet betegnet «The supplementary table on pension schemes in social insurance» (tabell 29). Denne tilleggstabellen ble første gang publisert våren 2018 med opplysninger om opparbeidede rettigheter ved utgangen av 2015, se Eurostat (2018). Noen land har tidligere produsert tabellen på frivillig basis. Det gjelder blant annet Nederland, jf. Schmitz mfl. (2015).

I forbindelse med rapportering av nye tall ved utgangen av 2018 har Eurostat (2020) oppdatert retningslinjene for opptjente pensjonsrettigheter for å møte kravene fra ESA 2010, men de nye retningslinjene er i hovedtrekkene sammenfallende med de som ble benyttet for å utarbeide tabell 29 ved utgangen av 2015. Det er obligatorisk å levere tall beregnet ved utgangen av 2018, mens sammenlignbare tall for 2016 og 2017 kan leveres på frivillig basis. Det norske opplegget for å utarbeide disse tallene er veletablert, og det har ikke krevd særlig ekstra arbeidsinnsats å lage konsistente tall for 2016 og 2017. Ettersom de opptjente pensjonsrettighetene ved utgangen av 2014 utgjør inngangsverdiene for året 2015 i tabell 29, foreligger det dermed sammenlignbare tall for hele perioden 2014-2018. Hovedformålet med rapporten er å dokumentere beregningene av disse tallene og gjøre rede for hva som ligger bak.

Ifølge retningslinjene skal beregningene av de opptjente pensjonsrettighetene være basert på forsikringstekniske prinsipper ved såkalte aktuarielle metoder. For Norge blir opplysningene om opptjente rettigheter i de fonderte ytelses- og innskuddsbaserte ordningene i næringslivet og offentlig forvaltning, beregnet på basis av SSBs regnskapsstatistikk for livsforsikringsselskaper og pensjonskasser. Opptjente rettigheter i de offentlige ytelsesbaserte ordningene med løpende finansiering, slik som folketrygden og tjenstepensjon i Statens pensjonskasse, blir beregnet i SSBs dynamiske mikrosimuleringsmodell MOSART. Et tilsvarende opplegg er tidligere benyttet i Frankrike basert på modellen Destinie 2, jf. Blanchet et al. (2017).

I rapporten gir kapittel 2 en oversikt over pensjonssystemet, hovedtrekkene i beregningsopplegget og en oppsummering av beregningene for de opparbeidede rettighetene. Beregningsopplegget for de ikke-fonderte ordningene beskrives nærmere i kapittel 3. Kapittelet omfatter pensjonsordningene i den norske folketrygden og tjenstepensjonsordningene i Statens pensjonskasse. Begge disse forvaltningsenhetene inngår som integrerte deler av statsforvaltningen. De fonderte tjenstepensjonsordningene som dekkes av forsikringsstatistikk, beskrives i kapittel 4. Disse ordningene omfatter arbeidstakere i stats- og kommuneforvaltning og i næringslivets foretakssektorer og pensjonsrettighetene i ordningene forvaltes av livsforsikringsselskaper eller pensjonskasser. Hele tabell 29 med tallene for Norge presenteres i kapittel 5.

2. Oversikt over pensjonssystemet, beregningsopplegget og opparbeidede rettigheter

2.1. Avgrensninger i pensjonssystemet

Pensjonssystemet deles inn i tre pilarer i nasjonalregnskapssystemet (NR-systemet). I den første pilaren inngår de offentlige obligatoriske ordningene som omfatter alle personer bosatt i landet (innlendinger). I Norge utgjør pensjonsordningene i folketrygden den første pilaren, og her er alderspensjonen den viktigste ordningen. I den andre pilaren inngår pensjonsordningene knyttet til et ansettelsesforhold, og i Norge består denne pilaren av tjenstepensjonsordningene. Den tredje pilaren omfatter private individuelle livs- og pensjonsforsikringskontrakter. Disse kontraktene betraktes som individuell livsforsikring i nasjonalregnskapet og inngår ikke tabell 29 i ESA 2010s tabellprogram. Denne rapporten er avgrenset til pensjonsordningene i den første og den andre pilaren.

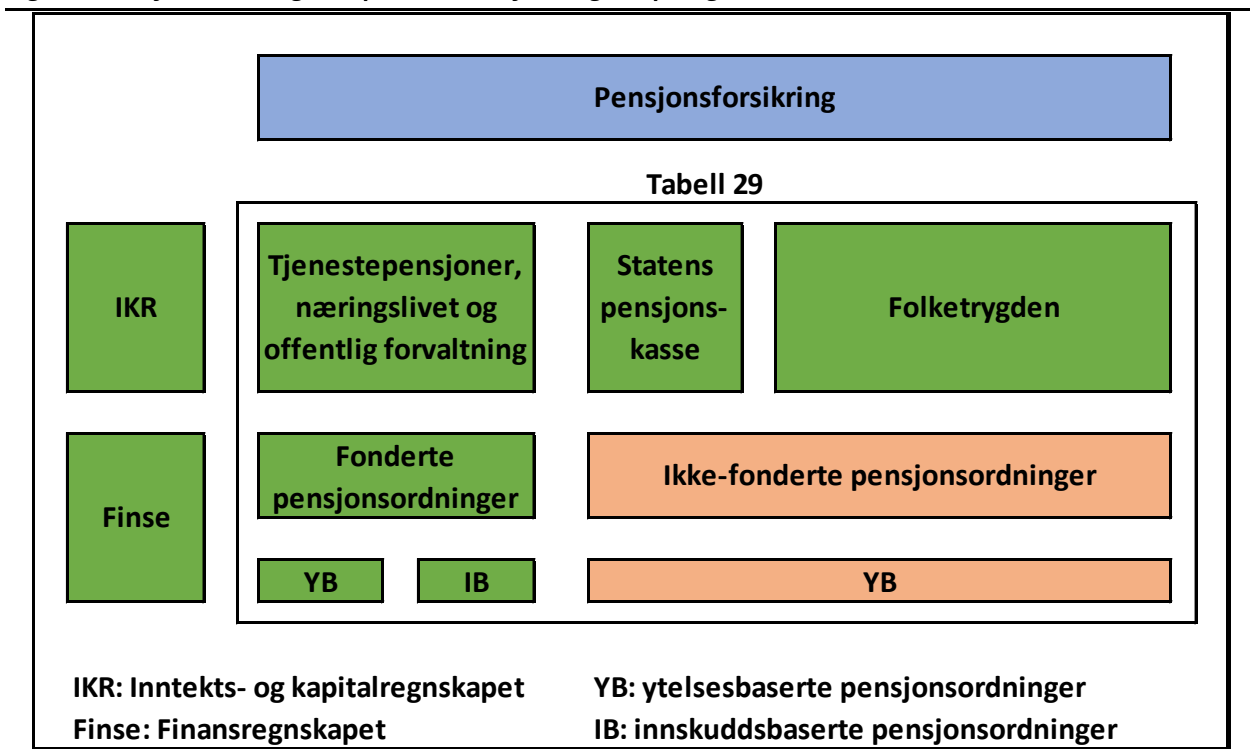
Boks 2.1 Contingent pension entitlements (par. 5.184)

The pension entitlements category does not include contingent pension entitlements established by institutional units classified as unfunded government defined benefit employer pension schemes or as social security pension funds. Their transactions are not fully recorded, and their other flows and stocks are not recorded in the core accounts, but in the supplementary table on accrued-to-date pension entitlements in social insurance. Contingent pension entitlements are not liabilities of the central government, state government, local government or social security funds subsectors and are not financial assets of the prospective beneficiaries.

Det norske nasjonalregnskapet bygger på anbefalingene i ESA 2010, og den relevante paragrafen i manualen som avgrenser behandlingen av pensjonsforsikring i kjerneregnskap, er referert i boks 2.1. De fonderte tjenstepensjonene inngår i alle delene av NR-systemet, mens pensjonsordningene som forvaltes av Statens pensjonskasse (SPK) og folketrygden bare delvis er dekket av kjerneregnskapet. Transaksjonene knyttet til premier og pensjoner i SPK og folketrygdens ordninger er registrert med tall i inntekts- og kapitalregnskap (IKR), mens de opptjente pensjonsrettighetene ikke tallfestes i finansregnskapet (Finse).

I NR-systemet deles pensjonsordningene inn etter opptjeningsprinsipp. De offentlige ikke-fonderte pensjonsordningene som folketrygden og SPK er ytelsesbaserte ordninger. Det innebærer at mottakerne er garantert en ytelse som i stor grad er uavhengig av husholdningenes direkte bidrag til finansieringen. Med pensjonssystemet fra 2011 er imidlertid de årlige ytelsene i folketrygden også avhengig av pensjoneringstidspunkt og levealder ved at den opparbeide pensjonsformuen divideres med forventet antall år som pensjonist.

De fonderte ordningene kan være både ytelsesbaserte og innskuddsbaserte. Pensjonsordningene i kommunene er det viktigste eksemplet på fondsbaserte ordninger som har vært ytelsesbaserte. Tidligere var de fleste tjenstepensjonsordningene i privat sektor også ytelsesbaserte, mens det i de siste årene har funnet sted en klar bevegelse i retning av innskuddsbaserte ordninger. I en slik ordning betaler medlemmene inn et innskudd avhengig av størrelsen på inntekten. I motsetning til de ytelsesbaserte ordningene er verdien av hver enkelts pensjonsformue ved pensjonering avhengig av fondets verdi.

Figur 2.1 Pensjonsforsikring i det publiserte nasjonalregnskapet og tabell 29.

En helhetlig beskrivelse gis i tabell 29, hvor pensjonsrettighetene i de offentlige pensjonsordningene blir beregnet. Tilleggstabellen omfatter både de fonderte og de ikke-fonderte pensjonsordningene og gir en detaljert og uttømmende beskrivelse av opptjente rettigheter i det norske pensjonssystemet og endringene i rettighetene i løpet av et regnskapsår. I tabellen deles pensjonsordningene inn etter opptjeningsprinsipp og ordninger for ansatte i næringslivets foretakssektorer og offentlig forvaltning.

2.2. Beregningsopplegget

De opparbeidede pensjonsrettighetene i folketrygden og Statens pensjonskasse beregnes ved Statistisk sentralbyrås dynamiske mikrosimuleringsmodell MOSART, dokumentert av Andreassen mfl. (2020). Modellen ble etablert i løpet av 1990-tallet og har blitt benyttet til å betjene Finansdepartementet og Arbeids- og sosialdepartementet med beregninger og analyser av effekter fra den demografiske utviklingen og utformingen av pensjonssystemet for pensjonsutgiftene, arbeidstilbudet og inntektsfordeling. Siden slutten av 1990-tallet har modellen også vært benyttet til å beregne verdien av opparbeidede rettigheter i folketrygden. Offentlig tjenestepensjon ble innarbeidet i modellen i forkant av den forrige beregningsrunden for Eurostat.

Med utgangspunkt i et oppdatert detaljert datagrunnlag for hele befolkningen framskriver modellen det videre livsløpet under forutsetninger om utviklingen i demografiske faktorer som fruktbarhet, dødelighet og innvandring, samt forutsetninger om utdanningstilbøyeligheter, arbeidsmarkedstilknypning og inntektsforhold. Med bakgrunn i de detaljerte pensjonsreglene, som er innarbeidet i modellen, beregner modellen de forventede framtidige pensjonsytelsene til hvert individ i landet under forutsetning av tidligere inntektsopptjening og forventninger om tidspunkt for pensjonering og død. For ytelsesbaserte ordninger som folketrygden og offentlig tjenestepensjon beregnes verdien av opptjente rettigheter som summen av forventede pensjonsytelser over perioden som pensjonist som den allerede opptjente pensjongivende inntekten gir grunnlag for. I retningslinjene fra Eurostat er det angitt at langtidsytelsene alderspensjon, etterlatteytelser og uføretrygd skal inkluderes i opplegget.

Ettersom verdien av opptjente rettigheter i de ytelsesbaserte ordningene beregnes ved framtidige forventede pensjonsutbetalinger, er det nødvendig med en renteforutsetning for å beregne nåverdien ved utgangen av hvert år. Det er ikke åpenbart hvilken renteforutsetning som er den mest hensiktsmessige, men Eurostat angir en langsiktig realrente på 2 prosent. Med lønnsindeksering av de opparbeidede rettighetene sammen med forutsetning om en gjennomsnittlig årlig reallønnsvekst på 1 prosent, gir det en nettorente lik 1 prosent (realrente minus reallønnsvekst). I beregningen for Eurostat er det pålagt å vise følsomheten for renteforutsetningen. Sammen med andre faktorer av betydning er dette nærmere drøftet i avsnitt 3.2 for folketrygden og avsnitt 3.3 for Statens pensjonskasse.

De fonderte tjenestepensjonsordningene inngår i det publiserte nasjonalregnskapet og er klassifisert som pensjonsforsikring. Pensjonsordningene tallfestes på basis av detaljert regnskapsstatistikk for livsforsikringsselskaper og pensjonskasser, og det er de samme prinsippene og beregningsmetodene som legges til grunn for tallfestingen i både kjerneregnskapet og tabell 29.

I regnskapsstatistikken for livsselskapene er pensjonsordningene spesifisert ved hjelp av kjennetegn som refererer til pensjonslovgivningen og avtaleforholdene i arbeidsmarkedet. Kjennetegnene ved de ulike ordningene er benyttet i inndelingen av tjenestepensjonene etter arbeidsgiversektor og opptjeningsprinsipp. Regnskapsstatistikken for pensjonskassene mangler imidlertid kjennetegn som gjør det mulig å spesifisere innskuddsbaserte ordninger, og alle pensjonsordningene som forvaltes av kassene er klassifisert som ytelsesbaserte ordninger i finansregnskapet. Dette vurderes foreløpig som et mindre problem, ettersom de ytelsesbaserte ordningene fortsatt er de dominerende ordningene i pensjonskassene portefølje. Finansregnskapet omfatter også pensjonsfondet i AFP-ordningen. AFP-ordningen administreres av «Fellesordningen for AFP» som er klassifisert som en pensjonskasse. Fellesordningens årsregnskap utgjør datagrunnlaget for tallfestingen, og AFP-ordningen er vurdert som en hybridordning i nasjonalregnskapet.

I finansregnskapet er verdien av de opptjente pensjonsrettighetene reflektert i tallene for de forsikringstekniske reservene. Reservene i pensjonsforsikring er inndelt i finansobjektene «Opptjente rettigheter i innskuddsbaserte ordninger», som forvaltes av livsforsikringsselskapene og «Opptjente rettigheter i ytelsesbaserte ordninger», som forvaltes av både livsforsikringsselskapene og pensjonskassene. Med henvisning til anbefalingene i ESA 2010 (og SNA 2008) er hybridordninger gruppert sammen med de ytelsesbaserte ordningene. I tabell 29 er tjenestepensjonene, som nevnt foran, også inndelt etter ordninger for arbeidstakere i næringslivet og offentlig forvaltning.

2.3. Opparbeidede pensjonsrettigheter i de ulike pensjonsordningene

Resultatene av beregningene for både de fondsbaserte og de ikke-fonderte ordningene for årene 2014-2018 er gjengitt i løpende priser i tabell 2.1. For å gi et reelt bilde av betydningen av de ulike ordningene og utviklingen over tid, er de opptjente rettighetene angitt som andel av brutto-nasjonalprodukt (BNP) for Fastlands-Norge i tabell 2.2.

De opptjente pensjonsrettighetene i tabell 2.1 representerer også forpliktelser overfor arbeidstakere og pensjonister. Generelt vurderes forpliktelsene som gjeld for livsforsikringsselskapene, pensjonskassene og offentlig forvaltning, mens rettighetene vurderes som husholdningenes fordringer. Spørsmålet om finansieringen av de opptjente pensjonsrettighetene er en sentral problemstilling i vurderingene av pensjonssystemet og systemets langsiktige bærekraft (jf. diskusjonen i kapittel 1). Det er imidlertid viktig å påpeke at nasjonalregnskapssystemet ikke inneholder informasjon om pensjonssystemets fremtidige bærekraft. Forholdet er reflektert i tabell 29 og er illustrert av tallene i tabell 2.1, hvor verdien av de opptjente pensjonsrettighetene er beregnet fram til utgangen av det året som er angitt (accrued to date pension entitlements / accrued to date liability).

Tabell 2.1 Opparbeidede pensjonsrettigheter for de ulike ordningene i mrd. kr for årene 2014-2018. Nettorente 1 prosent

	2014	2015	2016	2017	2018
Folketrygden	8614	8928	9246	9496	9846
Statens pensjonskasse	610	632	649	671	703
Fonderte og ytelsesbaserte i offentlig forvaltning	477	496	527	558	595
Fonderte og ytelsesbaserte i næringslivet	494	526	549	572	583
Fonderte og innskuddsbaserte i næringslivet	118	142	173	217	232
I alt	10313	10723	11145	11514	11959

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.2 Opparbeidede pensjonsrettigheter for de ulike ordningene i årene 2014-2018 som andel av BNP Fastlands-Norge. Nettorente 1 prosent

	2014	2015	2016	2017	2018
Folketrygden	3,40	3,42	3,43	3,40	3,35
Statens pensjonskasse	0,24	0,24	0,24	0,24	0,24
Fonderte og ytelsesbaserte i offentlig forvaltning	0,19	0,19	0,20	0,20	0,20
Fonderte og ytelsesbaserte i næringslivet	0,19	0,20	0,20	0,20	0,20
Fonderte og innskuddsbaserte i næringslivet	0,05	0,05	0,06	0,08	0,08
I alt	4,07	4,10	4,14	4,12	4,07

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Fra tabell 2.1 går det fram at de opparbeidede rettighetene til langtidsytelsene i folketrygden utgjør den klart viktigste komponenten. I alt utgjorde disse rettighetene over 10 000 milliarder kroner i 2018, noe som tilsvarer rundt 3,4 ganger størrelsen på BNP for Fastlands-Norge. Forholdet mellom rettighetene i folketrygden og BNP har holdt seg noenlunde konstant siden 2014.

Andelen av de opparbeidede rettighetene i henholdsvis Statens pensjonskasse, fonderte og ytelsesbaserte ordninger i offentlig forvaltning og de fonderte og ytelsesbaserte i næringslivet utgjorde hver for seg rundt 20 prosent av BNP for Fastlands-Norge i 2018, og disse tallene har også holdt seg noenlunde konstante siden 2014. Opparbeidingen av rettigheter i fonderte og innskuddsbaserte ordninger i næringslivet er derimot i klar vekst, men ved utgangen av 2018 utgjorde de opparbeidede rettighetene i disse ordningene likevel ikke mer enn 8 prosent av BNP for Fastlands-Norge.

Som nærmere drøftet i avsnitt 3.2, er beregningen av opparbeidede rettigheter i folketrygden og Statens pensjonskasse følsomme for renteforutsetninger som legges til grunn. Endrede renteforutsetninger er også hovedårsaken til at de foreliggende beregningene avviker fra det som tidligere er beregnet for Eurostat ved utgangen av 2015 og publisert for årene 2015 til 2017 (se Statistisk sentralbyrå, 2018 og 2019). I disse første beregningene la vi til grunn en forutsetning fra Eurostat (2018) som var sammenfallende med en langsiktig nettorente på 2 prosent. I de siste reviderte beregningene har vi lagt til grunn den nye forutsetningen fra Eurostat (2020) sammenfallende med en nettorente på 1 prosent. Selv om det er usikkerhet i valg av nettorente, gir det liten mening å publisere en tidsserie der renteforutsetningen varierer. Det er imidlertid viktig å vise betydningen av endrede renteforutsetninger, ettersom en lavere nettorente anvendt på framtidige pensjonsutbetalinger innebærer at de opparbeidede rettighetene beregnes til å være høyere enn det som tidligere er publisert.

Foruten betydningen av en annen renteforutsetning er det dessuten et mindre avvik fra de første beregningene for alle årene på grunn av litt forskjellige forutsetninger om befolkningsutviklingen og pensjoneringsatferd. Alle de nasjonale beregningene vi utfører for de offentlige ikke-fonderte pensjonsordningene på oppdrag fra Finansdepartementet og Arbeids- og sosialdepartementet, er basert på SSBs befolkningsframskrivninger og forutsetninger om at pensjonsreformen fra 2011 har betydning for pensjoneringsatferden. I henhold til retningslinjene fra Eurostat (2018 og 2020) er vi i

beregningene for tabell 29 pålagt å benytte Eurostats befolkningsframskrivninger (kalt Europop) og en forutsetning om at pensjoneringsatferden holdes konstant. Men, ettersom det ikke er store forskjeller mellom Europop og de nasjonale befolkningsframskrivingene samtidig som det nye pensjonssystemet fra 2011 i stor grad nøytraliserer betydningen av ulike forutsetninger om levealder og pensjoneringsatferd for pensjonsutgiftene, har ulike forutsetninger på disse områdene ikke stor betydning for beregningene av de opparbeidede pensjonsrettighetene.

Videre blir beregningene av pensjonsordningene i folketrygden og Statens pensjonskasse justert løpende ved oppdateringer og forbedringer av MOSART-modellen. Justeringer av pensjonssystemet vil selvsagt også ha betydning for beregningene, og anbefalingene fra Eurostat for tabell 29 innebærer at den kvantitative effekten av slike endringer skal synliggjøres. For de beregningene som dokumenteres i denne rapporten, har forholdet betydning for pensjonsrettighetene i Statens pensjonskasse, hvor det ble oppnådd enighet om pensjonssystemet for arbeidstakerne i offentlig forvaltning i 2018. Dette er nærmere omtalt i avsnitt 3.3. Ettersom dette avtaleverket ikke var på plass i de første publiserte beregningene i Statistisk sentralbyrå (2018 og 2019), var resultatene fra den gangen i noen grad påvirket av foreløpige tolkinge og antakelser.

De opparbeidede rettighetene i folketrygden og Statens pensjonskasse publisert i denne rapporten er basert på samme sett av forutsetninger for 2017 og 2018 som de som er lagt til grunn for beregninger for detaljerte befolkningsgrupper dokumentert av Smogeli og Halvorsen (2019) og Halvorsen og Hetland (2021). Beregningene for detaljerte befolkningsgrupper omfatter også et opplegg for de fondsbaserte ordningene. Med et annet opplegg vil disse tallene avvike noe fra de som publiseres i denne rapporten. Blant annet er de basert på en forutsetning om rente lik lønnsvekst (nettorente lik 0), og for folketrygden og Statens pensjonskasse er disse beregningene også begrenset til alderspensjon. Det siste innebærer at de ikke inkluderer verdien av rettighetene til uføretrygd. Betydningen av disse forskjellene er nærmere dokumentert i kapittel 3.

3. Folketrygden og Statens pensjonskasse

Den norske folketrygden ble etablert i 1967 og omfatter hele befolkningen. Ordningen omfatter både langsiktige ytelser (slik som alderspensjon, etterlatteytelser og uføretrygd) og kortsiktige ytelser i forbindelse med midlertidig inntektsbortfall (slik som arbeidsavklaringspenger, syketrygd, og dagpenger ved arbeidsledighet). Retningslinjene fra Eurostat avgrenser beregningen av opparbeidede pensjonsrettigheter til langtidsytelsene. I 2019 var folketrygdens utgifter til disse ordningene på nærmere 329 milliarder kroner og utgjorde 10,7 prosent av bruttonasjonalproduktet (BNP) for Fastlands-Norge. I motsetning til i mange andre land utgjør ytelsene fra disse ordningene den viktigste pilaren i det norske pensjonssystemet.

Tjenestepensjon fra Statens pensjonskasse eksisterte før folketrygden ble etablert i 1967. Med folketrygden ble ytelsene fra Statens pensjonskasse samordnet i form av et tillegg som grovt sagt har sikret en bruttopensjon på minst 66 prosent av sluttlønnen som de ansatte hadde ved pensjonering under forutsetning av minst 30 år i fulltidsstilling. Netto utgjorde tilleggsytelsene fra Statens pensjonskasse i forbindelse med alderdom, uførhet og etterlatte nærmere 29 mrd. kroner i 2019.

Verken folketrygden eller Statens pensjonskasse forvalter fonderte pensjonsordninger. Ytelsene finansieres løpende og inngår som en integrert del av de offentlige finansene. I motsetning til i mange andre land er ordningene ikke autonome, og det er dermed ikke krav om at de årlige utgiftene må motsvares av spesifikke bidrag. Dersom de løpende utgiftene er større enn innbetalingene, blir dermed de manglende midlene i realiteten finansiert av de generelle skatteinntektene.

3.1. Beregninger med MOSART-modellen

For de fondsbaserte ordningene som omtales nærmere i kapittel 4, er det naturlig å legge til grunn at verdien av de opparbeidede reservene tilsvare verdien av fondet ved utgangen av det aktuelle året. For de ikke-fonderte ordningene som folketrygden og Statens pensjonskasse er det nødvendig å beregne nåverdien av de framtidige ytelsene som de opptjente rettighetene ved utgangen av det aktuelle året gir opphav til. Dette krever et mer avansert beregningsopplegg ettersom et detaljert regelverk må anvendes på en befolkning med stor heterogenitet når det gjelder inntektsopptjening, pensjoneringsalder og levealder. Med det regelverket som gjaldt for folketrygden før reformen i 2011, var verdien av rettighetene fullstendig ytelsesbestemt og avhengig av beregnet årlig ytelse og forventet antall år som pensjonist. Selv om systemet for folketrygdens alderspensjon etter reformen i stor grad følger aktuariske prinsipper ved at den årlige ytelsen beregnes ved å dividere en opparbeidet pensjonsformue med forventet antall år som pensjonist, blir det likevel for enkelt å avgrense beregningen av de opparbeidede rettighetene til pensjonsformuen i det nye systemet.

For det første gjelder den gamle opptjeningsmodellen i sin helhet fram til og med 1953-kullet. Den nye modellen fases deretter gradvis inn fra 1954-kullet til 1963-kullet. Dessuten er heller ikke det nye systemet basert på en perfekt aktuariell modell. Blant annet inneholder også det nye systemet en minstesikring i form av en garantipensjon, det er et tak på den årlige opptjeningen på 7,1 grunnbeløp (G), og det gis pensjonsrettigheter basert på ubetalt omsorgsarbeid. Selv om pensjonsytelsene beregnes etter aktuariske prinsipper for alle fra og med 2011 ved at ytelsene avhenger av pensjonsalder og forventet levealder, er delingstallene som benyttes (forholdstall med den gamle opptjeningen) verken avhengig av kjønn eller andre kjennetegn. Regelverket er i tillegg komplisert, og det er også store forskjeller i befolkningen når det gjelder opptjeningen som det er vanskelig å håndtere fullt ut med et aggregert opplegg. Videre er det en betydelig variasjon i størrelsen på de ulike årskullene, og tiden fram til pensjonering er naturlig nok større jo yngre kullene er. Dermed kan det diskuteres hvilken rente som skal legges til grunn for å beregne en

nåverdi av de framtidige ytelsene. For folketrygden er det vedtatt at opparbeidede rettigheter indekseres med gjennomsnittlig lønnsvekst, mens pensjoner under utbetaling indekseres med den gjennomsnittlige lønnsveksten fratrasket 0,75 prosent.

Alt dette taler for å benytte en dynamisk mikrosimuleringsmodell for å beregne verdien av de opparbeidede rettighetene framfor en grovere oppsummering av den pensjonsformuen som de tidligere arbeidsinntektene gir opphav til. Styrken med et slikt opplegg er at det under bestemte forutsetninger regner ut verdien av de opparbeidede rettighetene for hvert enkelt individ. Dermed er det mulig å ta hensyn til alle detaljer i regelverket samtidig som en ivaretar at det er store forskjeller i befolkningen. I 2019 ble dette opplegget benyttet av Smogeli og Halvorsen (2019) til å utarbeide tall for opparbeidede rettigheter ved utgangen av 2017 for detaljerte grupper etter kjønn og inntektsnivå. Disse rettighetene ble deretter sammenholdt med andre formueskomponenter. Oppdaterte beregninger for opparbeidede rettigheter ved utgangen av 2018 er publisert av Halvorsen og Hetland (2021).

En mulig innvending mot å benytte resultatene fra en dynamisk mikrosimuleringsmodell er at de kan være gjenstand for stokastisk varians, men det er også noe usikkerhet forbundet med de fleste andre tall i nasjonalregnskapet. For beregninger med MOSART er usikkerheten betraktelig redusert ved at hele befolkningen legges til grunn for simuleringen. Dessuten benyttes såkalte variansreducerende metoder. For beregningene etter mer detaljerte grupper i Halvorsen og Hetland (2021) er dessuten modellen kjørt flere ganger. Som nærmere drøftet i avsnitt 3.2, er valg av renteforutsetning den klart viktigste enkeltfaktor for beregningen av opparbeidede rettigheter i ytelsesbaserte pensjonsordninger.

Retningslinjene fra ESA 2010 (jf. Eurostat, 2013) slår fast at beregningene av opparbeidede pensjonsrettigheter skal baseres på prinsippet om «accrued to date liabilities» (ADL) begrenset til rettigheter opparbeidet ved en bestemt dato som av praktiske årsaker legges til utgangen av et år. ADL-begrepet er videre diskutert av Kaier og Müller (2015) og i de oppdaterte retningslinjene fra Eurostat (2020). Som det framgår av diskusjonen, er ADL i seg selv ikke en god indikator for bærekraften verken i de offentlige finansene generelt eller ufonderte offentlige pensjonsordninger. Hovedformålet med beregningene er å sammenligne anslag på husholdningenes opparbeidede rettigheter mot offentlige budsjetter med rettigheter opparbeidet mot næringslivet i fonderte ordninger på en konsistent måte både innen og mellom land. Indikatoren gir en stor vekt til personer nær pensjonsalderen. Personer i begynnelsen av yrkeskarrieren har naturlig nok ikke rukket å opparbeide særlig med pensjonsrettigheter, mens gjenstående rettigheter for dem som har gått av med pensjon, avtar for hvert år som går.

Langtidsytelsene i folketrygden (alderspensjon, uføretrygd og etterlatteytelser) og de tilsvarende ordningene i Statens pensjonskasse, som begge finansieres løpende over offentlige budsjetter, er de to viktigste ikke-fonderte pensjonsordningene i Norge. Etter at de detaljerte pensjonsreglene er innarbeidet i en modell som MOSART, kan man beregne de opparbeidede pensjonsrettighetene, og siden slutten av 1990-tallet har slike tall for rettighetene i folketrygden blitt omtalt i de årlige nasjonalbudsjettene. Med en modell som MOSART er det enkelt å justere beregningene for endringer i pensjonssystemet og bakenforliggende faktorer. Selv om systemet med tjenstepensjoner i kommunene er ytelsesbasert og bygd over samme lest som i staten, er kommunenes pensjonsordninger fonderte og forvaltes av livsforsikringsselskapene og pensjonskassene. I stedet for også å beregne de opparbeidede pensjonsrettighetene i kommunene med modellen, innebærer retningslinjene fra Eurostat at det er de beregnede fondsverdiene omtalt i kapittel 4 som skal benyttes i tabell 29.

Hvordan MOSART benyttes for å beregne verdien av opparbeidede rettigheter i folketrygden er nærmere omtalt i Fredriksen og Halvorsen (2019), og sentrale sammenhenger knyttet opp mot

regelverket vil bli gjengitt i avsnitt 3.2. Regelverket for de offentlige tjenestepensjonene omtales i avsnitt 3.3. Generelt vil framskrivningen av befolkningens videre livsløp i MOSART være basert på et sett med overgangssannsynligheter for endringer i tilstanden fra et år til det neste. Disse overgangene er basert på egenskapene til de ulike individene, og er anslått med bakgrunn i det som er observert de siste årene. Fødsler, død, inn- og utvandring, husholdningsdannelse, utdanning, yrkesaktivitet, arbeidsinntekt og formue er forhold som er dekket. Framtidige pensjonsytelser er beregnet ved hjelp av regelverket knyttet opp mot tidligere arbeidsinntekter og andre observasjoner for individene. De bakenforliggende forutsetningene er vanligvis oppdatert og justert mot aggregert informasjon fra de siste årene. Beregningene i denne rapporten er i stor grad basert på observasjoner som på aggregert nivå er oppdatert til 2019.

Beregningene av de opparbeidede rettigheter i de ytelsesbaserte ordningene avhenger imidlertid ikke bare av regelverket anvendt på de tidligere arbeidsinntektene. Forventet gjenstående levealder for dem som fortsatt er i arbeidsstyrken og for dem som allerede har gått av med pensjon er også av betydning. Vanligvis er de underliggende demografiske forutsetningene basert på de siste befolkningsframskrivningene fra Statistisk sentralbyrå, se Gleditsch mfl. (2020). Det gjelder også resultatene i denne rapporten, mens beregningene levert til Eurostat ved utgangen av 2020 er basert på Eurostats befolkningsframskrivning. Denne forskjellen gir bare et lite avvik i resultatene, og for folketrygdens alderspensjon kommer vi tilbake til dette i avsnitt 3.2.

Forutsetninger om avgang og uttak av pensjon er også av betydning. På dette området er det også et avvik mellom beregningene basert på nasjonale forutsetninger og beregningene for Eurostat når det gjelder betydningen av økende levealder. I tråd med utformingen av pensjonssystemet fra 2011 er de nasjonale framskrivningene basert på at avgangen fra yrkesdeltaking til alderspensjon for de som fortsatt er yrkesaktive i grove trekk blir utsatt med 2/3 av økningen i levealder. I beregningen for Eurostat har vi på linje med retningslinjer fra OECD til arbeidet i Ageing Worker Group (AWG) ikke tatt hensyn til at avgangsalderen kan øke når levealderen øker.

3.2. Folketrygden

Folketrygdens alderspensjon

Alderspensjonen utgjør den klart viktigste delen av folketrygdens langtidsytelser, og ytelsene i 2019 lå på 232 mrd. kr. Fra etableringen i 1967 og fram til pensjonsreformen i 2011 kunne ordningen karakteriseres som rent ytelsesbasert. Med det nye systemet har en person med alder a ved inngangen av året opparbeidet rettigheter til folketrygdens alderspensjon beregnet ved 18,1 prosent av hvert års arbeidsinntekt opp til et tak på 7,1 ganger folketrygdens grunnbeløp (G)². Forenklet er sammenhengen beskrevet av relasjon (1):

$$(1) \quad W_a = \alpha \cdot \sum_{x=13}^a I_x \cdot (1+w)^{a-x}$$

Hvor:

W_a	Opparbeidede rettigheter ved alder a
α	Opparbeidingsprosent for pensjonsrettigheter fastsatt til 18,1 prosent
I_x	Arbeidsinntekter ved alder x , begrenset oppad til 7,1 G per år
w	Nominell lønnsvekst lagt til grunn for indeksering av pensjonsrettigheter

² Folketrygdens grunnbeløp G tilsvarer rundt 1/6 av gjennomsnittlig arbeidsinntekt og utgjorde kr 100853 som årsgjennomsnitt for 2020.

Med det gamle systemet ble opparbeidede rettigheter beregnet på en lignende måte, men målt i G. Opparbeidingen av rettigheter til tilleggspensjon var imidlertid ikke fullt så direkte knyttet opp mot arbeidsinntekten og var mer komplisert fordi:

- Bare arbeidsinntekter over 1 G ble inkludert, mens opparbeidingen i det nye systemet skjer fra første krone.
- Et tak på 40 år for opptjening i det gamle systemet ble fjernet i det nye systemet.
- De 20 beste årene ble lagt til grunn for beregning av rettighetene i det gamle systemet, mens alle årene teller likt med det nye.
- Mens det er et tak på opptjeningen ved 7,1 G i det nye systemet, telte bare 1/3 av inntektene mellom 6 og 12 G med i det gamle.

En garantipensjon på 2 G for enslige og 1,9 G per person i parforhold sikrer en minstepensjon til personer med lave arbeidsinntekter. Mens minstepensjonen med det gamle systemet ble avkortet 100 prosent mot den inntektsavhengige tilleggspensjonen, er avkortingene bare 80 prosent med det nye systemet. Personer med inntekter under 2/3 av gjennomsnittlig arbeidsinntekt kommer dermed også noe bedre ut av den nye opptjeningsmodellen.

Mens en før reformen kunne gå av med alderspensjon en gang mellom 67 og 70 år, ble systemet fra og med 2011 langt mer fleksibelt med mulighet til å gå av helt eller delvis en gang mellom 62 og 75 år. I motsetning til det gamle systemet ble det også fullt mulig å kombinere arbeid og pensjon uten avkorting av arbeidsinntekt. Mens ytelsene i det gamle systemet var uavhengige av pensjonsalder og levealder, blir ytelsene ved det nye systemet beregnet ved å dividere de opparbeidede rettighetene med forventet antall år som pensjonist. Sammenhengen er beskrevet av relasjon (2):

$$(2) \quad B_{K,a,A} = W_a / \Phi_{K,A}$$

Hvor:

$B_{K,a,A}$ Beregnet årlig pensjonsytelse for en person fra kohort K basert på opparbeide rettigheter ved alder a og hvor uttaket starter ved alder $A \geq a$.

$\Phi_{K,A}$ Delingstall for en person fra kohort K som starter uttak ved alder A og uttrykker tilnærmet forventet antall år som pensjonist.

Tidlig uttak gir dermed lavere årlige ytelser. Lavere årlige ytelser forårsaket av voksende levealder kan bli motvirket ved å utsette avgangen. Statistikk for uttaks- og avgangsatferd for de første årene etter reformen og analyser av dette ved Hernæs mfl. (2016) viser klar effekt av pensjonsreformen på utsatt avgang for ansatte i privat sektor.

For å summere verdien av opparbeidede pensjonsrettigheter for personer fra ulike kohorter er det nødvendig å ta hensyn til at det er ulik tid fram til utbetalingene finner sted. For de som nærmer seg pensjonsalderen er første utbetaling nært forestående, mens utbetalingene er lenger fram i tid for yngre generasjoner. Ettersom 1000 kroner utbetalt i dag vanligvis betraktes som mer verdt enn en tilsvarende utbetaling fram i tid, er det rimelig å legge til grunn en rente. Samtidig må det tas i betraktning at rettighetene i folketrygdens alderspensjon reguleres med lønnsveksten før uttak, mens utbetalingene etter uttak reguleres med lønnsveksten fratrasket 0,75 prosent. Det siste kan uttrykkes med en faktor på 0,9925.

For en person som ennå ikke har gått av med pensjon, kan nåverdien av de framtidige pensjonsutbetalingene fra folketrygdens alderspensjon basert på opptjente rettigheter ved tidspunkt t uttrykkes ved:

$$(3) \quad ADL_{it} = \delta_{it,Ai} * (W_{it} / \Phi_{Kai}) * (1 + w)^{Ai - ait} * \sum_{a=Ai}^T \delta_{Ai,a} * [(1 + w) * 0.9925]^{a - Ai} / (1 + r)^{a - ait}$$

Hvor:

$\delta_{it,Ai}$ Overlevelsestilbøyelighet for person i fra alderen ved tidspunkt t til forventet pensjonsalder Ai

$\delta_{Ai,a}$ Overlevelsestilbøyelighet for person i fra pensjoneringsalder Ai til alder a

W_{it} Opparbeidede pensjonsrettigheter for person i opptil år t

Φ_{Kai} Delingstall for en person fra kohort K ved pensjoneringsalder Ai

w Forventet årlig lønnsvekst (antatt konstant for enkelhets skyld)

r Forventet nominell rente (også antatt å være konstant)

For personer som allerede har gått av med pensjon ved tidspunkt t forenkles uttrykket til nåverdien av forventede pensjonsytelser over det resterende livsløpet fra alder ai uttrykt ved:

$$(4) \quad ADL_{it} = (W_{Ai} / \Phi_{Kai}) * \sum_{a=ait}^T \delta_{ait,a} * [(1 + w) * 0.9925]^{a - Ai} / (1 + r)^{a - ait}$$

Det følger fra relasjonene (3) og (4) at det er nettorenten uttrykt ved relasjon (5) som er relevant for beregningen av ADL:

$$(5) \quad \rho = (1 + r) / (1 + w) - 1 = (r - w) / (1 + w)$$

Både nominell rente og lønnsvekst varierer over konjunktursykelen. Som oftest er denne variasjonen positivt korrelert slik at det er klart mindre variasjon i nettorenten enn i de nominelle verdiene. På grunn av den relativt store usikkerheten knyttet til valg av nivå på nettorenten, er det å holde den konstant av relativt mindre betydning. Som følge av lønnsindekseringen av rettighetene i det norske pensjonssystemet, er reallønnsveksten uten betydning for beregningene av de opparbeidede rettighetene. For enkelhets skyld er derfor alle pensjonsberegningene i MOSART utført i faste lønnsbeløp. Når det er behov for det i makroøkonomiske analyser og i beregningene av opparbeidede pensjonsrettigheter i nominelle kroner over tid, er det nødvendig å supplere med opplysninger om lønnsveksten.

Uføretrygd og alderspensjon til tidligere uføretrygdde

Tilbøyeligheten til å være omfattet av uføretrygd er høyere i Norge enn i noe annet land. Ifølge opplysninger fra NAV utgjorde andelen som mottok uføretrygd i september 2020 10,4 prosent av befolkningen i aldersgruppen 18-67 år. Ved alder 67 år har om lag 1/3 av dem som da er alderspensjonister tidligere mottatt uføretrygd. Håndteringen av de tidligere uføretrygdde under årene som alderspensjonist vil dermed ha stor betydning for størrelsen på ytelsene og utgiftene til alderspensjon.

Før pensjonsreformen i 2011 var uføretrygd og alderspensjon knyttet sammen, og uføretrygdde beholdt vanligvis pensjonsytelsene når de ble overført til alderspensjon ved 67 år. Som et ledd i pensjonsreformen trådte et nytt system for uføretrygd i kraft fra 2015. Hovedtrekkene for håndteringen av tidligere uføretrygdde som alderspensjonister inngikk som en del av pensjonsreformen i 2011. Fra og med 2015 blir ytelsene til uføretrygd beregnet mer på linje med de

andre korttidsytelsene i folketrygden. Uføretrygdene mottar en ytelse tilsvarende 66 prosent av tidligere arbeidsinntekt, og ytelsene er skattlagt som arbeidsinntekt. Nettoeffekten av omleggingen ble en liten økning i gjennomsnittlig ytelse etter skatt sammenlignet med det tidligere systemet.

Etter overføringen til alderspensjon ved 67 år vil den årlige ytelsen til alderspensjon, som for befolkningen ellers, bli indeksert med lønnsveksten minus 0,75 prosent. Personer som mottar uføretrygd har ikke mulighet til å motvirke levealdersøkningen ved å utsette overgangen til alderspensjon. Avhengig av hvordan de ikke-uføre tilpasser seg til levealdersjusteringen, har levealdersjusteringen for de tidligere uføre blitt håndtert mer lempelig enn for de tidligere yrkesaktive. Opplegget for levealdersjustering av de tidligere uføretrygdene er fortsatt under diskusjon.

Mens beregning av opparbeidede rettigheter til alderspensjon er rett fram i henhold til relasjonene (3) og (4), kan det diskuteres hvordan verdien av rettighetene til en ordning med et betydelig omfang av forsikring skal tallfestes. Uføredelen av folketrygden er den viktigste av slike ytelser i Norge. For en person som allerede er uføretrygdet, fortøner det seg uproblematisk å beregne verdien av de opparbeidede rettighetene som summen av de forventede framtidige ytelsene gitt ved (4). Ettersom uføretrygdene overføres til alderspensjon ved 67 år, begrenses beregningen av rettigheter til uføretrygd fram til denne alderen.

Beregningen av rettighetene for dem som ennå ikke har blitt uføre, kan i større grad diskuteres. Hvis uføretrygd utelukkende var betraktet som en forsikringsordning, ville det ikke ha vært riktig å ta hensyn til mulige rettigheter for ikke-uføre ved at de ble omfattet av ordningen. Hvis derimot bidrag til finansiering av uføretrygden blir betraktet som tvungen sparing, vil det være riktig å beregne rettigheter basert på sannsynligheter for å havne på uføretrygd på lignende måte som sannsynlighetene for å oppnå alderspensjon i relasjon (3). En beregning av framtidige utgifter til uføretrygd er imidlertid noe mer komplisert enn det som går fram av denne formelen. I tillegg til at de framtidige ytelsene er avhengig av tidligere lønn, er de også avhengig av beregnet trygdetid som igjen er påvirket av forventninger om framtidige uførepoeng. En midt på treet løsning for de som ennå ikke har blitt uføretrygdene har derfor vært å ta hensyn til sannsynligheter for å bli ufør med ytelser beregnet på grunnlag av tidligere lønn, men ikke ta hensyn til framtidige uførepoeng.

Etterlatteytelser

I folketrygden ble det i 1967 etablert ordninger for å ivareta etterlatte ektefeller og barn. Disse beregningene omfatter etterlatteytelser til enker (og enkemenn) forut for alderspensjon, samt gjenlevendefordeler de vil oppnå som alderspensjonister. Etterlatteytelsene innvilges avhengig av egen inntekt, ekteskapets/samlivets varighet og felles barn, samt avdødes opptjening. Etterlatteytelsene blir avkortet med 40 prosent av egen faktisk eller forventet arbeidsinntekt utover $\frac{1}{2}$ G. Over tid har ordningen blitt strammet inn. Det er færre enker (og enkemenn) under 67 år, og de har i større grad egen jobb. Den samlede ytelsen utgjør dermed ikke et stort beløp per år. Nåverdien av disse ytelsene for de som er enker (og enkemenn) i beregningsåret er vist i en egen post i beregningsopplegget.

Etterlatte alderspensjonister vil være minst sikret 55 prosent av summen av egen og avdødes tilleggspensjon, og denne gjenlevendefordelen er inkludert i tallene for alderspensjon fra folketrygden. Også her er dette avgrenset til de som er enker (og enkemenn) i beregningsåret. Det er i langt større grad kvinner som mottar etterlatteytelser og gjenlevendefordeler, både fordi kvinner oftere lever lenger enn sine ektefeller, og fordi kvinner i disse årskullene typisk har vesentlig lavere opptjening enn sine samtidige menn.

Etterlatteytelser og gjenlevendefordeler kan akkurat som uføretrygd vurderes som enten en forsikringsordning som finansieres fortløpende, eller som tvungen sparing som bør fonderes. Vi har

her landet på å utelate etterlatterrettighetene til framtidige enker (og enkemenn), noe som er litt inkonsistent med opplegget for uføretrygd. Noe av grunnen er at disse ytelsene har et relativt moderat omfang. Det har hele tiden også vært uklart om gjenlevendefordelen, som har et visst omfang, skulle videreføres i ny folketrygd, og det går nå mot en avvikling.

Fra Statens pensjonskasse får etterlatte en ytelse som et tillegg til annen pensjon, men disse ytelsene er også utelatt her, dels fordi ytelsen har et beskjedent omfang og fordi regelverket spesielt for de eldste enkene er blant det mest kompliserte i pensjonssystemet. For yngre årskull er regelverket derimot enkelt, og vil bli innarbeidet på et senere tidspunkt.

Betydningen av renteforutsetningen

Selv om det med en dynamisk mikrosimuleringsmodell er mulig å håndtere detaljerte pensjonsregler i kombinasjon med en heterogen befolkning og forutsetninger om levealder til å beregne presise opptjente pensjonsrettigheter på basis av relasjonene (3) og (4), går det klart fram fra disse sammenhengene at forskjellen mellom renten r og lønnsveksten w uttrykt ved nettorenten i relasjon (5) er av stor betydning for resultatet. Som drøftet i økonomisk litteratur, og også angitt i retningslinjene fra Eurostat (2018 og 2020), er det rimelig å legge til grunn at renten på lengre sikt er høyere enn lønnsveksten. Med en langsiktig nettorente lik 0 vil det som skjer langt fram i tid tillegges like stor verdi som det som skjer i dag. I en slik situasjon vil en svekkelse av de offentlige budsjettene i dag ikke å ha noen betydning for skattenivået i framtida ettersom et budsjettunderskudd kan videreføres uendelig. En langsiktig nettorente som er 0 eller negativ innebærer derfor at det ikke er noen langsiktig budsjettbetingelse. Men ettersom rentenivået i de siste årene har vært lavere enn lønnsveksten i Norge og flere EU-land, kan det åpenbart diskuteres hvilken langsiktig rente som bør velges for å beregne nåverdien av allerede opparbeidede rettigheter hvor hovedtyngden av rettighetene er forventet å bli utbetalt i et perspektiv på rundt 50 år.

I retningslinjene fra Eurostat (2018) var det angitt at vi skulle benytte en realrente (nominell rente minus prisvekst) på 3 prosent for de beregningene som vi da utførte ved utgangen av 2015. En tilsvarende forutsetning ble også benyttet i tidligere beregninger for Frankrike utført av Blanchet mfl. (2017) og var i tråd med oppfatningen av hva som var en fornuftig oppfatning i internasjonal litteratur og i offentlig administrasjon. Ved å legge til grunn forutsetninger om en langsiktig reallønnsvekst på 1 prosent, innebar dette at vi la til grunn en nettorente (rente minus lønnsvekst) på 2 prosent for disse beregningene. Dette ble også lagt til grunn i oppdaterte nasjonale beregninger for 2016 og 2017 publisert i Statistisk sentralbyrå (2018 og 2019).

Selv om rentenivået forventes å øke igjen etter flere år med lav rente på grunn av den usikre økonomiske situasjonen, har internasjonale organisasjoner som EU og OECD, og også Finansdepartementet i Norge, justert oppfatningen av hva som er et rimelig langsiktig rentenivå nedover. I de siste retningslinjene fra Eurostat (2020) er det derfor angitt at vi skal legge til grunn en realrente på 2 prosent. Følgelig har vi nedjustert nettorenten lagt til grunn for beregningene til Eurostat for årene 2016-2018 til 1 prosent for å være i tråd med dette. Dette gir et brudd i resultatene sammenlignet med de tidligere beregningene. For å unngå dette bruddet har vi derfor i resultatene vist i tabell 2.1 beregnet de opparbeidede rettighetene for alle årene 2014-2018 basert på en nettorente på 1 prosent.

På grunn av usikkerheten forbundet med renteforutsetningen er vi i retningslinjene fra Eurostat også pålagt å vise følsomheten av å endre renteforutsetningen med ± 1 prosentpoeng. Betydningen av dette for ytelsene i folketrygden i 2018 er vist i tabell 3.1. Som det framgår av tabellen, har det stor betydning for verdien av de opparbeidede rettighetene om nettorenten fastlegges til 0, 1 eller 2 prosent. For å sammenholde med det som er publisert for folketrygdens alderspensjon av Halvorsen og Hetland (2021) basert på en nettorente = 0, er de beregnede opparbeidede rettighetene i tabellen fordelt på henholdsvis, alderspensjon, uføretrygd og

etterlatteytelser. Alderspensjonen står for den klart største delen av rettighetene, mens rettighetene til etterlatteytelser til sammenligning bare utgjør et beskjedent beløp.

Tabell 3.1 Opparbeidede rettigheter i folketrygden ved utgangen av 2018. Følsomhet for renteforutsetningen. Mrd. kr

	Nettorente		
	0	1	2
Alderspensjon	10 522	8 387	6 847
Uføretrygd	1 665	1 449	1 274
Etterlatteytelser	11	10	10
I alt	12 198	9 846	8 131

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Sammenligning med beregningene for Eurostat

De nasjonale beregningene som er dokumentert i denne rapporten bygger med noen unntak på de samme forutsetningene som tilsvarende beregninger for Eurostat. Som tidligere nevnt er et av unntakene at Eurostat påla oss å bruke en realrente på 3 prosent, tilsvarende en nettorente på 2, for de beregningene vi leverte ved utgangen av 2015. Høyere rente ga også lavere pensjonsforpliktelser i de tidligere nasjonale beregningene publisert i Statistisk sentralbyrå (2018 og 2019).

En annen forskjell skyldes at Eurostat ønsker at de ulike landene benytter Eurostats befolkningsframskrivninger, mens vi ellers benytter SSBs. Andre forutsetninger om dødeligheten og nettoinnvandringen kan ha noen effekter på beregningen av pensjonsforpliktelsene. For å unngå at noen land reduserer forpliktelsene ved å legge til grunn økt pensjonsalder, ønsker Eurostat beregninger før slike elementer innarbeides. Som en følge av pensjonsreformen i 2011, er det i nasjonale beregninger rimelig å legge til grunn at pensjoneringen utsettes når levealderen øker. På grunn av den aktuarmessige utformingen av systemet ved at den opparbeidede pensjonsformuen ved pensjonering divideres med forventet antall år som pensjonist, har dette elementet likevel en begrenset effekt på pensjonsforpliktelsene.

Som nevnt i et tidligere avsnitt, er det en del elementer i ordningen for uføretrygd som kan diskuteres når det gjelder beregning av pensjonsforpliktelser. I denne beregningsrunden har det betydning ettersom vi nå i etterkant av beregningene for Eurostat har funnet det mest hensiktsmessig å utelate framtidige uførepoeng og trygdetid i de nasjonale beregningene for rettighetene til de framtidige uføre. Dette er den viktigste årsaken til at de nasjonale beregningene gir lavere tall for rettighetene til uføretrygd enn det som er beregnet for Eurostat slik som vist i tabell 3.2. De opparbeidede rettighetene til alderspensjon er bare ubetydelig lavere i de nasjonale beregningene.

Tabell 3.2 Opparbeidede rettigheter i folketrygden i 2018. Nasjonale forutsetninger versus Eurostat med nettorente = 1. Mrd. kr

	Nasjonale	Eurostat
Alderspensjon	8 387	8 419
Uføretrygd	1 449	1 717

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Betydningen av pensjonsreformen

Bortsett fra noen uklare punkter om graden og opplegget for skjerming av tidligere uføretrygdde mot levealdersjusteringer, samt diskusjonen om opplegget for beregning av opparbeidede rettigheter til uføretrygd, har det ikke vært vesentlige endringer i systemet for folketrygdens alderspensjon siden pensjonsreformen i 2011. Det endelige opplegget for offentlig tjenstepensjon kom først på plass i 2018, og implikasjonene av det for de opparbeidede rettighetene i Statens pensjonskasse er nærmere omtalt i avsnitt 3.3. Mens oppmerksomheten i denne rapporten mest er

rettet mot utviklingen i opparbeidede pensjonsrettigheter fra 2014 til 2018, har vi i en tidligere beregningsrunde sett på utslaget av reformen i 2011 uten at det til nå har blitt publisert.

Figur 3.1 viser effektene av reformen på de opparbeidede rettighetene i folketrygdens alderspensjon koblet sammen med ulike antakelser om dødelighet basert på Statistisk sentralbyrås befolkningsframskrivninger fra 2014. På grunn av lønnsindekseringen av rettighetene i folketrygden har det i et så langsiktig perspektiv som fra 1967 til 2060 vært mest hensiktsmessig å presentere tallene i faste lønnsbeløp for å få et uttrykk for den reelle utviklingen. Det er åpenbart fra figuren at det har vært en betydelig realvekst i opparbeidede rettigheter i folketrygdens alderspensjon siden innføringen av folketrygden i 1967 og fram til reformen i 2011. Veksten skyldes i hovedtrekkene fire forhold:

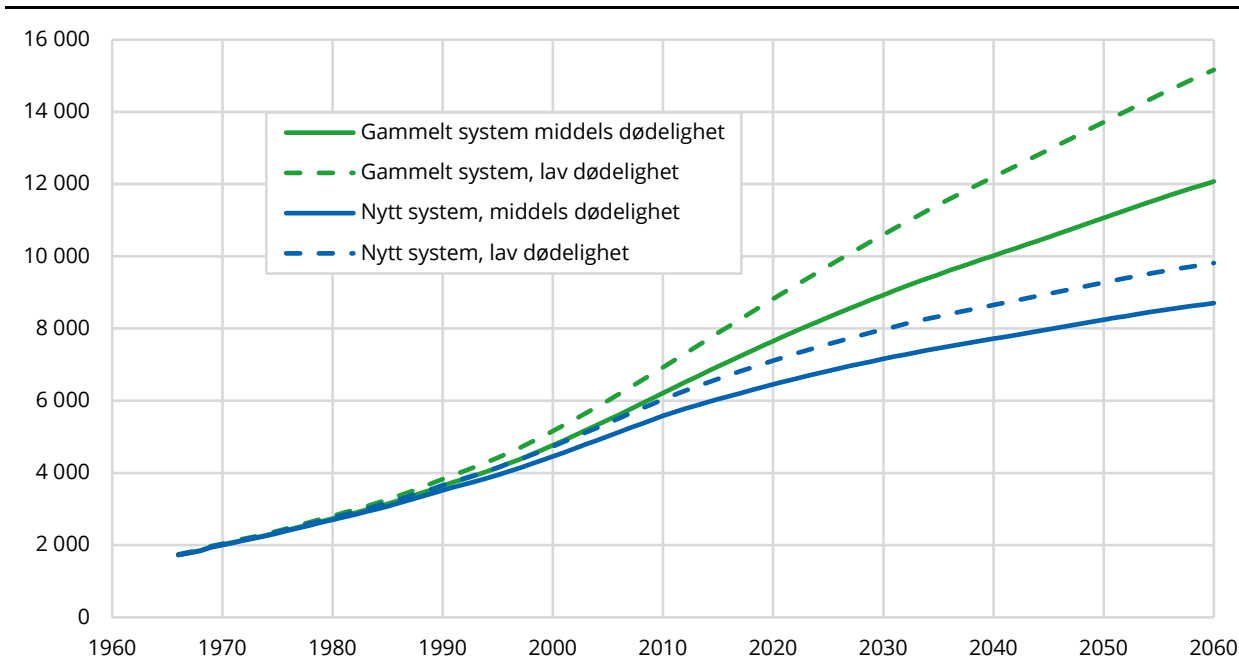
- i) Store kohorter født etter krigen nærmer seg pensjonsalderen sammenlignet med små kohorter tidligere
- ii) Økende levealder
- iii) Modning av pensjonssystemet
- iv) Økende yrkesdeltaking blant kvinner

Fordi beregningene av rettighetene er basert på forventede framtidige utbetalinger av ytelser, er kurvene for det nye systemet før 2011 basert på forutsetninger som innebar full kunnskap om reformen før den ble innført. Forutsetningen om lavere dødelighet fra og med 2014 er basert på en forutsetning om at dødeligheten kan reduseres raskere enn det som er lagt til grunn i mellomalternativet i befolkningsframskrivingene. Det har også skjedd i praksis slik at framskrivingene med lavere dødelighet samsvarer best med beregningene basert på befolkningsframskrivingene i 2020 og en nettorente på 2 prosent.

Levealdersjusteringen i folketrygden er det viktigste innstrammende elementet i reformen av 2011. Som omtalt tidligere er det mulig for hver enkelt å motvirke levealdersjusteringen ved å utsette pensjoneringen. Ettersom utsatt pensjonering også gir økt opptjening av rettigheter, er det grovt sett tilstrekkelig å utsette pensjoneringen med 8 måneder for hvert år levealderen øker for å opprettholde nivået på ytelsene. De innstrammende effektene øker etter hvert som tiden går både fordi levealdersjusteringen er mer lempelig de første årene og fordi stadig flere større kohorter vil bli rammet av det etter hvert som tiden går.

Figuren viser også at de opparbeidede rettighetene blir klart lavere med reformen sammenlignet med om det gamle systemet hadde blitt videreført. Basert på forutsetning om en nettorente på 2 prosent er verdien av de opparbeidede rettighetene med reformen allerede redusert med 11 prosent i 2011. Dette tilsvarer et beløp på over 600 milliarder kroner regnet i 2013-beløp. I 2060 er rettighetene anslått til å bli 28 prosent lavere sammenlignet med en videreføring av det gamle systemet. Forutsetninger om større nedgang i dødeligheten fra og med 2014 vil i større grad påvirke de opparbeidede rettighetene med det gamle systemet enn med det nye. Men selv om veksten i rettighetene som følge av nedgang i dødeligheten med det nye systemet blir motvirket av delingstallene, gjenstår noen effekter. Dette skyldes blant annet at delingstallene fastsettes basert på observert aldersspesifikk dødelighet når en kohort passerer 60 og ser bort fra mulighetene for ytterligere nedgang i den aldersspesifikke dødeligheten. Så selv med det nye systemet vil forutsetningene om sterkere nedgang i dødeligheten enn i mellomalternativet øke verdien av de opparbeidede rettighetene i 2060 med 13 prosent.

Figur 3.1 Opparbeidede rettigheter i folketrygdens alderspensjon avhengig av pensjonssystem og ulike forutsetninger om dødelighet. Nettorente = 2 prosent. Mrd. kr i 2013-beløp

Kilde: Statistisk sentralbyrå

3.3. Statens pensjonskasse

Regelverket for tjenstepensjon og AFP

Statens pensjonskasse gir tjenstepensjon til arbeidstakere som er eller har vært ansatt i den sentrale statsforvaltningen. Av alle med beregnet pensjonsformue har i overkant av 17 prosent en større eller mindre rettighet i SPK. I likhet med folketrygden omfatter langtidsytelsene fra Statens pensjonskasse alderspensjon, uførepensjon og etterlatteytelser. Med unntak av at noen grupper har særaldersgrenser, har avgangsalderen med det eksisterende systemet vært mellom 67 og 70 år. Etter bestemte kriterier har det dessuten vært mulig å oppnå tidligpensjon gjennom ordningen for avtalefestet pensjon (AFP) fra og med 62 til og med 66 år. Med eksisterende system er denne ordningen begrenset til de som er født til og med 1962.

Ordningene med offentlig tjenstepensjon eksisterte før folketrygden ble innført i 1967 og har følgelig vært samordnet med folketrygden deretter. Med det gamle systemet for folketrygdens alderspensjon, som gjaldt før pensjonsreformen i 2011, ville en person som hadde vært ansatt på fulltid i staten i minst 30 år være sikret en årlig pensjon på 66 prosent av det gjennomsnittlige lønnsnivået i årene før pensjonering. Ytelsene har blitt avkortet proporsjonalt dersom opptjeningsperioden har vært lavere enn 30 fulltidsår. Tjenstepensjonen har også blitt avkortet mot ytelsene fra folketrygden gjennom et sett av samordningsregler, men vanligvis har samordningen gitt pensjonsytelser som har vært noe høyere enn 66 prosent av lønnsnivået før avgang. Pensjonsordningene i kommunesektoren har i hovedtrekkene fulgt ordningen i staten, og opptjeningstiden har blitt sett i sammenheng. Hvis en person har forlatt offentlig sektor før avgang, har det vært nødvendig å arbeide i 40 år for å oppnå full pensjon.

Under arbeidet med planleggingen av pensjonsreformen i 2011 ble det ikke oppnådd enighet mellom myndighetene og fagforeningene i offentlig sektor om en endring i ordningene for offentlig tjenstepensjon som var fullstendig tilpasset den reformerte folketrygden. Ordningen med tidligpensjon (AFP) ble derfor videreført inntil videre. Det var først i 2018 at det ble oppnådd enighet om en fullstendig tilpasning, og den vil først gjelde fra og med 1963-kullet som får mulighet til å gå av med pensjon ved 62 år med det nye systemet i 2025. Med videreføringen av AFP ble insentivene

til å utsette pensjoneringsen langt dårligere for ansatte i offentlig sektor til og med 1962-kullet enn ansatte i privat sektor omfattet av det nye systemet fra 2011. Til og med 1962-kullet blir eventuelle ytelser til AFP fullstendig avkortet mot arbeidsinntekt, og uttak av AFP har ingen betydning for ytelsene fra tjenstepensjonsordningen fra og med 67 år. For disse kullene er insentivene til å utsette pensjoneringsen etter 67 år derfor lavere enn i privat sektor. Dette har blant annet sammenheng med begrensninger i mulighetene til å oppnå høyere pensjon enn det en kunne ha oppnådd uten levealdersjusteringen. Samtidig er det innført en garanti for ytelsene på 66 prosent av lønnsnivået ved alder 67 år til og med dem som er født i 1958. Deretter blir garantien gradvis og delvis redusert fram til og med 1962-kullet.

Med avtalen fra 2018 blir både tjenstepensjonen og tidligpensjonen fra Statens pensjonskasse for personer født i 1963 eller senere gjort om til et livsvarig tillegg til folketrygdens alderspensjon. For disse kohortene ble dessuten alle opparbeidede rettigheter ved utgangen av 2019 omgjort til såkalte oppsatte pensjoner, det vil si at videre opptjening stanser, og pensjonsgrunnlaget blir frosset (målt i G). All videre opptjening gir et tillegg til opparbeidet pensjonsformue i Statens pensjonskasse på lignende måte som i relasjon (1). Ettersom inntektstaket for årlig opptjening i de offentlige tjenstepensjonsordningene er fastsatt til 12 G mot 7,1 G i folketrygden, får opptjeningsprosenten i dette intervallet et tillegg på 18,1 prosentpoeng.

Avtalefestet pensjon vil for årskullene født til og med 1962 bli beregnet som alderspensjon i folketrygden til og med 64 år med et separat tillegg, og deretter som brutto tjenstepensjon fram til 67 år. For yngre årskull vil AFP være et tillegg til alderspensjonen beregnet som 4,2 prosent av det samme opptjeningsgrunnlaget og beregning av årlige ytelser ved bruk av delingstallet som i folketrygden. AFP er en kvalifiseringsordning, og ytelsene blir ikke omtalt som en rettighet før ytelsen er tatt ut. Sier partene i arbeidslivet opp avtalen blir "rettighetene" for de under 62 år umiddelbart nullet, og dette ligger bak at Fellesordningen kun sikter mot å fondere (en andel av) rettighetene for de som har tatt ut ytelsen. Tilsvarende har vi her kun tatt med forpliktelsene som følger for de som har tatt ut ytelsen.

For yngre årskull i nyere tid får etterlatte etter offentlig ansatte et livsvarig pensjonstillegg som utgjør 9 prosent av pensjonsgrunnlaget til avdøde. For eldre årskull og/eller enker (og enkemenn) lenger tilbake i tid er regelverket langt mer komplisert. Ingen av disse ytelsene er med i disse beregningene.

Uførepensjon for offentlig ansatte er i stor grad en bruttoordning som skal sikre 69 prosent av pensjonsgrunnlaget opp til 12 G, avkortet mot eventuell ytelse fra folketrygden, som er 66 prosent av inntekten opp til 6 G. I tillegg kommer en grunnutbetaling på 0,25 G.

Betydningen av renteforutsetningen

Følsomheten av ulike renteforutsetninger for ytelsene fra Statens pensjonskasse i 2018 med en nettorente på henholdsvis 0, 1 og 2 prosent er vist i tabell 3.3. Alternativet med 1 prosent er også lagt til grunn for hovedalternativet i beregningene for Eurostat og tilsvarer en realrente (rente minus prisvekst) på 2 prosent. Som for folketrygden har Halvorsen og Hetland (2021) i sine beregninger av opparbeidede rettigheter for detaljerte grupper lagt til grunn at renten er lik lønnsveksten. Dette er ekvivalent med at framtidige pensjonsutbetalinger summeres i faste lønnsbeløp uavhengig av hvor langt fram i tid beløpet utbetales. Samordningen av etterlatteytelser mellom Statens pensjonskasse og folketrygden er basert på et komplisert regelverk som foreløpig ikke er innarbeidet i MOSART-modellen. Men dette utgjør neppe et stort beløp.

Tabell 3.3 Opparbeidede rettigheter i Statens pensjonskasse ved utgangen av 2018. Følsomhet for renteforutsetningen. Mrd. kr

	Nettorente		
	0	1	2
Alderspensjon	823,7	669,1	553,8
Uføretrygd	30	26,8	24,2
AFP	7,4	7,1	7
I alt	861,1	703	585

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Sammenligning med beregningene for Eurostat

I tabell 3.4 er beregningen basert på nasjonale forutsetninger sammenholdt med beregningene med noe avvikende forutsetninger for Eurostat. Ettersom nettoutgiftene til uførepensjon og AFP i Statens pensjonskasse er forholdsvis små sammenlignet med utgiftene til alderspensjon, har vi begrenset tabellen til summen av alle rettighetene. Men tabellen er utvidet til å sammenligne beregningene for alle årene 2015-2018. Ulike forutsetninger lagt til grunn for levealdersutvikling og pensjoneringsatferd gir bare små forskjeller for årene 2016-2018 ettersom det ikke er endringer i de underliggende forutsetningene over tid i denne perioden.

På grunn av andre underliggende forutsetninger i beregningene for Eurostat i 2015, er avviket langt større i dette året, og i disse beregningene er det også et betydelig avvik mellom 2015 og 2016. Dette skyldes flere forhold. For det første var ikke det nye pensjonssystemet i offentlig sektor endelig utformet da beregningene for Eurostat av rettighetene ved utgangen av 2015 ble gjennomført i 2017. Derfor måtte det gjøres gjetninger om noen midlertidige elementer, og noen tolkninger rundt systemet var heller ikke helt avklart. Spesielt har håndteringen av 30/40-års regelen for personer som fortsatt er ansatt i staten ved det aktuelle tidspunktet stor betydning. Mens vi i beregningene for Eurostat for 2015 la 30-års regelen for full opptjening til grunn, har vi senere endret dette i samråd med Arbeids- og sosialdepartementet til 40 år da fulle rettigheter etter 30 år ikke kan betraktes som en forpliktelse for offentlige myndigheter før en person går av med pensjon etter å ha arbeidet i offentlig sektor fram til avgangstidspunktet. Denne endringen reduserte verdien av de beregnede rettighetene med i størrelsesorden 100 milliarder kroner. Til sammenligning er den isolerte betydningen for Statens pensjonskasse av at det nye pensjonssystemet i offentlig sektor kom på plass i 2018 bare anslått til å gi en økning i rettighetene på 6 mrd. kroner. Dette er nærmere omtalt i kapittel 5.

Dessuten var det klare svakheter i datagrunnlaget for dem som ble forutsatt å ha rettigheter i Statens pensjonskasse i de beregningene som ble gjennomført for Eurostat for 2015. En nærmere gjennomgang av dette for de senere beregningene forskjøvet en god del av disse rettighetene over til kommunene, og isolert sett reduserte også dette de beregnede rettighetene rettet mot Statens pensjonskasse med i størrelsesorden 100 mrd. kroner.

Tabell 3.4 Opparbeidede rettigheter i Statens pensjonskasse 2015-2018. Nasjonale forutsetninger versus Eurostat med nettorente = 1. Mrd. kr

	Nasjonale	Eurostat
2015	632,2	851,6
2016	649,4	601,9
2017	670,8	619,5
2018	703,0	646,2

Kilde: Statistisk sentralbyrå

4. Ordninger dekket av forsikringsstatistikken

Definisjonen av pensjonsforsikring i nasjonalregnskapets kjerneregnskap ble ikke endret i revisjonen av ESA i 2010 og finansregnskapet omfatter fortsatt bare pensjonsrettighetene i fonderte ordninger (jfr kapittel 2.1). I Norge omfatter finansregnskapet de fonderte tjenstepensjonene og i dette kapitlet beskrives beregningene for disse pensjonsordningene i det publiserte nasjonalregnskapet.

Pensjonsordningene administreres av livsforsikringsselskapene og pensjonskassene, og regnskapsstatistikkene for pensjonsforetakene utgjør det viktigste datagrunnlaget for beregningene i alle delene av NR-systemet. Retten til tjenstepensjon opparbeides i et arbeidsforhold, og pensjonsforetakene forvalter pensjonsordningene for pensjonister og arbeidstakere i statlige eide helseforetak, kommuneforvaltningen og næringslivets foretakssektorer.

Arbeidsgiverne, og i noen grad arbeidstakerne, betaler premier til pensjonsordningene. Premiene forvaltes gjennom investeringer i kapitalmarkedene frem til de opparbeidede reservene skal utbetales. Økningen i pensjonsreservene vil avhenge av den langsiktige avkastningen og den årlige opptjeningen av nye pensjonsrettigheter som reflekteres av de årlige premiene. Ved oppnådd pensjonsalder vil pensjonsreservene utgjøre den finansielle verdien av rettighetene som er opptjent gjennom yrkeskarrieren. Vanligvis utbetales pensjonsreservene i form av årlige pensjoner som erstatter lønnsinntektene som bortfaller når arbeidstakerne fratrer stillingene sine og blir pensjonister. Nivået på de årlige utbetalte pensjonene vil også avhenge av pensjonstidspunktet, - det vil si om arbeidstakeren velger å gå ut av arbeidsmarkedet tidligere eller seinere i yrkeskarrieren.

4.1. Prinsipper, begreper og definisjoner

I ESA 2010 ble det introduserte en ny klassifisering av pensjonsordningene i innskudds- og ytelsesbaserte pensjonsordninger. Inndelingen reflekterer at pensjonsrettigheter kan opparbeides på basis av to prinsipper for pensjonsopptjening; innskuddsbasert og ytelsesbasert opptjening.

Innskuddsbaserte pensjonsordninger er relativt nye ordninger i det norske pensjonssystemet. I disse ordningene er opptjeningen av rettigheter basert på avtaler om årlige innskudd. Hovedregelen er at innskuddet skal utgjøre en fast andel av utbetalt lønn, og det vanlige har vært at premien betales av arbeidsgiverne. De årlige utbetalte pensjonene vil avhenge av de innbetalte premiene og den samlede avkastningen som premiereservene generer over årene frem til pensjonstidspunktet. I innskuddsbaserte ordninger har arbeidstakerne forvaltningsrisikoen.

Ytelsesbaserte ordninger har vært de dominerende pensjonsordningene frem til de siste årene. I disse ordningene er opptjeningen basert på avtaler om årlige fremtidige pensjonsytelser. Det vanlige har vært å avtale nivået for ytelsene som andel av sluttlønn eller i forhold til definerte inntektsår (for eksempel 2/3-deler av sluttlønn eller de 20 beste inntektsårene). De opptjente pensjonsrettighetene er forsikringsteknisk beregnet, og mesteparten av de årlige premiene har vært betalt av arbeidsgiverne. Men det har også vært vanlig at arbeidstakerne betaler medlemspremie. I ytelsesbaserte ordninger har arbeidsgiverne og/eller pensjonsforetakene forvaltningsrisikoen.

De to prinsippene for pensjonsopptjening kan også kombineres i såkalte hybridordninger. I nasjonalregnskapet grupperes hybridordningene sammen med de ytelsesbaserte ordningene, men omfanget av slike ordninger er foreløpig beskjedent i Norge.

Boks 4.1. Dekomponering av balanseendringene for innskudds- og ytelsesbaserte ordninger**Innskuddsbaserte pensjonsordninger**

Innskuddsbaserte pensjonsordninger

Markedsverdien av pensjonsreservene ved inngangen av regnskapsåret

+ Investeringsinntekter

+ Nettopremie

- Utbetalte pensjoner

+ Andre balanseendringer (gevinster/tap som følge av kurssvingninger og flytting av kontakter)

= Markedsverdien av pensjonsreservene ved utgangen av regnskapsåret

Ytelsesbaserte pensjonsordninger

Nåverdien av pensjonsreservene ved inngangen av regnskapsåret

+ Økning i pensjonsrettighetenes nåverdi

+ Økning i opptjente rettigheter fordi yrkesaktive medlemmer jobber ett år ekstra

- Utbetalte pensjoner

+ Andre balanseendringer (flytting av kontrakter, renteendringer, reformer og regelendringer)

= Nåverdien av pensjonsreserven ved utgangen av regnskapsåret

Nasjonalregnskapet retter oppmerksomheten mot opptjente pensjonsrettigheter og endringene i pensjonsrettighetene i løpet av en regnskapsperiode (ett år). De prinsipielle sammenhengene som gjelder for pensjonsrettighetene i innskuddsbaserte og ytelsesbaserte ordninger, er satt opp i boks 4.1. Boksen beskriver økningen i de opptjente pensjonsrettighetene på makronivå fra ett år til det neste.

Beholdningsstørrelsene

I nasjonalregnskapet utgjør pensjonsreservene den finansielle verdien av pensjonsrettighetene som er opptjent frem til utgangen av det siste regnskapsåret (jfr. kapittel 2). Premiereservene i de innskudds- og ytelsesbaserte pensjonsordningene vil hovedsakelig være investert i de samme eiendelene, og porteføljen vil i stor grad bestå av finansielle instrumenter som obligasjoner, aksjer og verdipapirfondsandeler. Premiereservene kan også være investert i fast eiendom.

I de innskuddsbaserte pensjonsordningene vil verdien av opptjente pensjonsrettigheter være lik markedsverdien til ordningenes eiendeler ved utgangen av året. Tallfestingen av opptjente rettigheter i de ytelsesbaserte ordningene er derimot basert på prinsipper som er vesentlig mer kompliserte å forklare. Som det er antydnet foran, skal de ytelsesbaserte pensjonsrettighetene i nasjonalregnskapet behandles etter forsikringstekniske prinsipper (aktuarielle metoder). Dette innebærer blant annet at opptjente pensjonsrettigheter i ytelsesbaserte ordninger blir definert som nåverdien av de framtidige pensjonsytelsene fratrasket nåverdien av fremtidige premier i finansregnskapet. Den sentrale størrelsen i nåverdiberegningene er diskonteringsrenten, men også kjønn, levealder og lønnsnivå samt tjenesteansiennitet inngår i formelen³. Et viktig mål i forvaltningen av reservene er å oppnå den avtalte langsiktige renteavkastningen som hvert år skal

³ I dette kapittelet skal vi ikke gå nærmere inn på beregningene, men henviser leserne til kapittel 3, hvor forsikringstekniske forutsetninger og beregningsprinsipper er utdypet. Se blant annet drøftingen av renteberegningene.

tilordnes pensjonsreservene i ytelsesbaserte ordninger. Den langsiktige avkastningen vil være bestemt av den garanterte beregningsrenten i avtalene.

Balanseendringen kan beregnes som differansen mellom pensjonsrettighetenes balanseverdi ved utgangen av året fratrasket balanseverdien ved inngangen til året. I nasjonalregnskapet blir balanseendringen dekomponert i transaksjoner og andre endringer. Transaksjonene oppsummerer tre økonomiske prosesser. For det første øker pensjonsrettighetene fordi investeringene i kapitalmarkedene genererer avkastning og fordi nåverdien av rettighetene øker. For det andre tjenes det opp nye pensjonsrettigheter når yrkesaktive medlemmer jobber ett år ekstra. For det tredje reduseres de opptjente rettighetene i ordningen fordi pensjonistene mottar årlige ytelser.

Innskuddsbaserte ordninger

Pensjonsrettighetene i innskuddsbaserte pensjonsordninger behandles etter standard nasjonalregnskapsregler. Transaksjonene er definert som summen av investeringsinntektene og nettopremiene fratrasket utbetalte pensjoner (se boks 4.1). Investeringsinntektene er avkastningen som tilordnes reservene i ordningene og utgjør en andel av pensjonsforetakenes samlede formuesinntekter som er generert av investeringene i kapitalmarkedene. Nettopremien, - dvs. bruttopremien fratrasket administrasjons- og forvaltningskostnadene⁴ -, reflekterer økningen i opptjente rettigheter når arbeidstakerne i ordningene jobber ett år ekstra. Premienivået fastsettes som en andel av lønnsinntektene, og i Norge skal den løpende pensjonsopptjeningen utgjøre minst 2 prosent av utbetalt lønn.

Andre endringer er balanseendringer som ikke er klassifisert som transaksjoner i nasjonalregnskapet. I andre endringer inngår gevinster eller tap som skyldes kurs- eller prissvingninger på markedsnoterte eiendeler i de innskuddsbaserte ordningenes portefølje. Andre endringer er residualt beregnet som differansen mellom balanseendringen og summen av transaksjoner og flytting av kontrakter⁵.

Ytelsesbaserte ordninger

Beregningene for ytelsesbaserte pensjonsordninger gjennomføres i flere sekvenser. Den årlige økningen i medlemmenes rettigheter, som kan forklares av bidragene fra forvaltningen av ordningene, er ikke observerbar på samme måte som for de innskuddsbaserte ordningene og må derfor beregnes. Disse beregningene følger et forsikringsteknisk resonnement.

De to «bidragskomponentene», - økning i pensjonsrettighetenes nåverdi og økning i opptjente rettigheter fordi arbeidstakerne i ordningene jobber ett år ekstra -, må anslås før transaksjonene for ytelsesbaserte pensjonsordninger tallfestes etter oppsettet i boks 4.1. For å ivareta «linken» til regnskapsstatistikkene avstemmes økning i opptjente rettigheter i finansregnskapet mot betalte nettopremie til pensjonsforetakene. I de neste avsnittene skal vi gå igjennom beregningene, steg for steg.

Økning i pensjonsrettighetenes nåverdi

Økningen i pensjonsrettighetenes nåverdi reflekterer den avtalte langsiktige avkastningen. Økningen i nåverdien beskrives ofte som en beregningsteknisk effekt. Ettersom pensjonsreservene kommer ett år nærmere utbetaling, øker nåverdien fordi reservene blir neddiskontert ett år mindre. Dette kan omformuleres og den prinsipielle sammenhengen er satt opp i relasjonen nedenfor.

⁴ Administrasjons- og forvaltningskostnadene behandles som vederlag for tjenesteyting i nasjonalregnskapet.

⁵ Se omtale under avsnittet «Andre balanseendringer».

(6) Økning i nåverdi t = premiereservene ved inngangen til perioden t * diskonteringsrente t

t = år / kvartal t

Det frem går av relasjon (6) at økningen i pensjonsrettighetenes nåverdi kan beregnes ved å multiplisere nåverdien av de opptjente pensjonsrettighetene ved inngangen til perioden med diskonteringsrenten / beregningsrenten i perioden.

Økning i opptjente rettigheter

Økning i opptjente rettigheter, fordi arbeidstakerne i ordningene jobber ett år ekstra, kan beregnes på basis av premiereservene, utbetalte pensjoner og økningen i nåverdien. Den prinsipielle sammenhengen er satt opp nedenfor.

(7) Beregnet balanseendering for premiereservene
 + Utbetalte pensjoner
 - Økning i pensjonsrettighetenes nåverdi
 = Økning i opptjente rettigheter, fordi yrkesaktive medlemmer jobber ett år ekstra

Det fremgår av relasjon (7) at økningen i opptjente rettigheter kan beregnes som summen av balanseendringen og utbetalte pensjoner fratrasket økningen i pensjonsrettighetenes nåverdi.

Transaksjonene i ytelsesbaserte pensjonsordninger

Transaksjonene i ytelsesbaserte pensjonsordninger er definert som summen av økningene i pensjonsrettighetenes nåverdi og opptjente rettigheter fratrasket utbetalte pensjoner. På basis av de beregnede anslagene i relasjonene (6) og (7) kan transaksjonene i ytelsesbaserte ordninger tallfestes i nasjonalregnskapet.

Arbeidsgivers beregnede premie

En liten, men likevel viktig størrelse er arbeidsgivers beregnede premie. Denne størrelsen har to funksjoner; for det første i varetar den sammenhengen mellom finansregnskapet og regnskapsstatistikene for pensjonsforetakene; for det andre gis den beregnede premien en økonomisk tolkning. De prinsipielle sammenhengene er satt opp nedenfor.

(8) Arbeidsgivers betalte premie
 + Arbeidstakers betalte premie
 - Vederlag for tjenesteyting
 = Nettopremie

(9) Økning i opptjente rettigheter, fordi yrkesaktive medlemmer jobber ett år ekstra
 - Nettopremie
 = Arbeidsgivers beregnende premie

Av relasjon (9) framgår det at arbeidsgivers beregnede premie er definert som avstemmingsdifferansen mellom økningen i opptjente rettigheter og de betalte nettopremiene. Den beregnede premien kan også tolkes som et resultatmål; hvis nettopremien er høyere enn økningen i opptjente rettigheter, reflekterer det at driften av ordningene går med overskudd; hvis nettopremien derimot er lavere enn økning i opptjente rettigheter, reflekterer det at driften av ordningene går med underskudd. I finansregnskapet vil et overskudd akkumulere fordringer for arbeidsgiverne overfor pensjonsordningene, mens et underskudd reduserer de samme fordringene.

Dette fordrings- og gjeldsforholdet inngår ikke i tabell 29 og kommenteres ikke ytterligere i denne rapporten.

Andre balanseendringer

Den beregnede balanseendringen for ytelsesbaserte pensjonsrettigheter i makro vil fange opp alle endringer som påvirker nivået på pensjonsrettighetene i løpet ett år. Blant annet kan balanseendringen påvirkes av reformer, flytting av kontrakter, renteendringer og regelendringer. I arbeidet med anslagene for økningen i opptjente rettigheter og arbeidsgivers beregnede premie må det tas hensyn til disse øvrige balanseendringene ettersom begge de to nevnte størrelsene er residualt beregnet.

Noen av endringene vurderes som finansielle transaksjoner i finansregnskapet, og blant disse er flyttinger og reformer. Flytting av kontrakter påvirker ikke nivået for de samlede opptjente pensjonsrettighetene, men flyttingene skaper endringer på balansene til pensjonsordningene som er berørt. I særlig grad blir flyttingene synlige i makro når pensjonsordningene deles inn etter pensjonsforetak og arbeidsgiversektor. Reformen av pensjonssystemet vurderes også som transaksjoner i nasjonalregnskapet. Generelt klassifiseres endringer som er basert på forhandlinger / gjensidig enighet mellom to eller flere parter som transaksjoner. Inn under denne klassen av transaksjoner hører endringer i pensjonssystemet som er vedtatt av politiske myndigheter (f eks Stortinget). For eksempel kan implementering av nye lover og nye avtaler mellom partene i arbeidsmarkedet frigjøre allerede opptjente pensjonsrettigheter. Dette skjedde ved innføring av ny uførepensjonsordning og ny tjenstepensjonsordning for ansatte i offentlig forvaltning i henholdsvis 2015 og 2020.

Andre volumendringer er balanseendringer som forekommer når forutsetningene for de forsikringstekniske beregningene endres. I Norge er justeringene av levealdersforutsetningene i et eksempel på andre volumendringer. Eksempler på verdiendringer er effektene av endringer i beregningsrentene som benyttes i nåverdiberegningene for ytelsesbaserte ordninger.

Effektene av renteendringer er foreløpig ikke innarbeidet i beregningene i det norske NR-systemet. Årsaken er at renteendringene de siste årene representerer beskjedne effekter i det totale regnestykket, i forhold til den ekstra belastningen som slike anslag påfører beregningsopplegget. Beregningene av pensjoner i nasjonalregnskapet er imidlertid et arbeid under utvikling, og effektene av renteendringer kan bli innarbeidet i beregningene for ytelsesbaserte pensjonsordninger i framtida.

4.2. Kildestatistikkene

Fort og Port-systemets databaser utgjør det viktigste datagrunnlaget for tallfesting av tjenstepensjonsordningene i nasjonalregnskapet. Fort og Port er basert på et felles rapporteringssystem for forsikringsselskaper og pensjonskasser og systemet omfatter flere rapporter som gir et detaljert datagrunnlag for beregningene i nasjonalregnskapet og kan betegnes som «rike statistikker». En viktig rapport for beregningene i NR-systemet er rapport 46, som inneholder data og informasjon om de enkelte livs- og pensjonsforsikringsordningene i livsforsikringsselskapenes portefølje. En tilsvarende rapport er ikke etablert for pensjonskassene, og datagrunnlaget for kassene bygger på standardrapportene i systemet. I boks 4.2 er disse kildestatistikkene beskrevet noe mer utdypende.

Datagrunnlaget omfatter også årsregnskapsdata for pensjonsfondet i AFP-ordningen. Den administrative enheten, - Fellesordningen for AFP -, er klassifisert som en pensjonskasse i nasjonalregnskapet og AFP-ordningen er vurdert som en hybridordning. Pensjonsfondet inngår sammen med de ytelsesbaserte ordningene i de publiserte tabellene. Dette er på linje med anbefalingene i nasjonalregnskapsmanualene.

Boks 4.2 Fort og Port

Forsikringsforetakenes offentlige regnskaps- og tilsynsrapportering (Fort) og pensjonskassene offentlige regnskaps- og tilsynsrapportering (Port) bygger på et sett med standardiserte rapporter. Årstall innrapporteres fra pensjonsforetakene til SSB i «Rapport 20 Årsresultat» og «Rapport 50 Årsbalanse». I en egen rapport fra livsforsikringsselskapene rapporteres bransjefordeling for utvalgte årsresultats- og balanseposter (Rapport 46). Bransjefordelingen er blant annet basert på juridiske kjennetegn og inneholder spesifikasjoner, som gjør det mulig å skille mellom hybridordninger samt innskuddsbaserte og ytelsesbaserte ordninger i nasjonalregnskapet.

Fort og Port vurderes som pålitelige datakilder. Felles rapportering av data til tilsyns- og statistikkmyndighetene reduserer pensjonsforetakenes rapporteringsbyrde. Foretakene har dessuten en egeninteresse i å rapportere «riktige data» til Finanstilsynet (tilsynsrapportering er en del av konsesjonsbetingelsene), noe som er en stor fordel for statistikkene som publiseres av SSB. De detaljerte dataene gir et godt utgangspunkt for beregningene i NR-systemet.

I dette del-kapittelet vil vi kommentere datagrunnlaget som hentes fra Fort og Port. Kapittelet omfatter også en beskrivelse av hvordan data konverteres i NR-systemet. De sentrale størrelsene i beregningsopplegget er premier, erstatninger, avkastning og premiereservene.

Pensjonsordningene som forvaltes og administreres av livsforsikringsselskaper

I Fort systematiseres informasjonen om de enkelte livs- og pensjonsforsikringsordningene ved hjelp av bransjekodene i rapport 46. Bransjekodene spesifiserer både individuelle og kollektive ordninger i livsforsikringsselskapenes portefølje og informasjonen er utnyttet i tallfestingen av tjenestepensjonene. På basis av bransjekodene blir premier, erstatninger og reserver fordelt etter pensjonsordninger. Sammenhengen mellom bransjekodene i rapport 46 og pensjonsordningene i næringslivet og offentlig forvaltning er beskrevet i kulepunktene nedenfor.

- 830 Foretakspensjonsordningen

Ordningene er ytelsesbaserte kollektive ordninger regulert av foretakspensjonsloven og vurderes som pensjonsordninger for ansatte i næringslivets foretakssektorer i NR-systemet. Pensjonsytelsene er avtalt i kontraktene, og det er avkastningsgaranti knyttet til forvaltningen av midlene i ordningene.

- 840 Innskuddspensjonsordningen

Ordningene er kollektive ordninger regulert av innskuddspensjonsloven. Ordningene vurderes som innskuddsbaserte ordninger og som pensjonsordninger for ansatte i næringslivet foretakssektorer i NR-systemet. Arbeidsgiver betaler inn fastsatte årlig innskudd som sammen med avkastning akkumuleres til arbeidstakernes pensjonskapital. Størrelsen på årlig de pensjonsytelsene vil avhenge av pensjonskapitalens verdi til enhver tid.

- 850 Tjenestepensjonsordningen

Ordningene er kollektive ordninger regulert av tjenestepensjonsloven. Ordningene vurderes som hybridordninger og som pensjonsordninger for ansatte i næringslivets foretakssektorer i NR-systemet. Arbeidsgiver betaler inn fastsatte årlige innskudd som sammen med avkastning akkumuleres til arbeidstakerens pensjonskapital. Ytelsene er kontraktfastsatte livslange årlige pensjonsytelser.

- 870 Kollektive pensjonsordninger for kommuner

Ordningene er kollektive og ytelsesbaserte pensjonsordninger som er bundet av hovedtariffavtaler inngått mellom arbeidsgiver- og arbeidstakerorganisasjonene i kommunal sektor. De kommunale ordningene i Fort omfatter også andre arbeidsgivere med tilsvarende tariffbaserte pensjonsplaner for sine ansatte, men disse øvrige kontraktene har ikke egne kjennetegn.

Tabell 4.1 Tjenestepensjonsordningene i pensjonskassenes portefølje etter arbeidsgivers sektor

Pensjonskasser etter arbeidsgivers sektor		Arbeidsgivers sektor	
Næringslivets foretakssektorer			
129 101	P-kasser, statlige ikke-fin foretak, begrenset ansvar	110 114	Statlige ikke-fin foretak, begrenset ansvar
129 102	P-kasser, kommunale ikke-fin foretak, begrenset ansvar	110 115	Kommunale ikke-fin foretak, begrenset ansvar
129 103	P-kasser, private ikke-fin foretak, begrenset ansvar	110 106	Private ikke-fin foretak, begrenset ansvar
129 104	P-kasser, næringslivsorganisasjoner	110 306	Næringslivsorganisasjoner
129 105	P-kasser, Norges Bank	121 000	Norges Bank
129 106	P-kasser, banker	122 100	Banker
129 107	P-kasser, skadeforsikring	128 200	Skadeforsikring
129 108	P-kasser, øvrige finansielle foretak (nec)	126 900	Øvrige finansielle foretak (nec)
Offentlig forvaltning			
129 109	P-kasser, kommuner	133 000	Kommuneforvaltningene
129 110	P-kasser, staten	131 500	Statsforvaltningen

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Pensjonsordningene som forvaltes og administreres av pensjonskasser

Pensjonskasser har tradisjonelt vært etablert av arbeidsgivere for egne ansatte. Det er i særlig grad ikke-finansielle foretak og kommuner som har etablert pensjonskasser for å tilby tjenestepensjon til sine ansatte. Men, pensjonskasser er også etablert for ansatte i statlige helseforetak og i finansielle foretak. Noen få pensjonskasser er etablert av foreninger eller yrkessammenslutninger og eksempler er pensjonsordningene for tannleger og leger som er administrert av henholdsvis Tannlege- og Legeforeningen. Disse to ordningene er klassifisert pensjonskasser med næringslivsorganisasjoner⁶ som arbeidsgiversektor.

Arbeidsgivers institusjonelle sektortilknytning er benyttet til å dele inn pensjonskassene etter institusjonelle «motpartssektorer» i nasjonalregnskapet. Koblingen er illustrert i tabell 4.1 og informasjonen er utnyttet til å gruppere kassene i pensjonskasser for ansatte i offentlig forvaltning, og pensjonskasser for ansatte i næringslivets foretakssektorer.

Koder for forsikringsbransjer inngår ikke i rapportene i Port og det er derfor foreløpig ikke mulig å skille mellom innskuddsbaserte og ytelsesbaserte pensjonsordninger. I prinsippet kan pensjonskassene tilby både individuelle og kollektive ordninger, men i praksis administrerer og forvalter kassene kun tjenestepensjoner og det er de ytelsesbaserte ordningene som dominerer⁷. Et anslag på størrelsen av andre ordninger⁸ kan illustreres ved hjelp av tall for premiereserver med investeringsvalg i kassenes portefølje. Anslaget viser at om lag 5 prosent av premiereservene er reserver med investeringsvalg. De manglende spesifikasjonene vurderes foreløpig som et mindre problem og alle pensjonsordningene som var forvaltet av pensjonskassene ved utgangen av 2018 er vurdert som ytelsesbaserte ordninger.

⁶ Næringslivsorganisasjoner omfatter organisasjoner, foreninger og andre sammenslutninger som fremmer næringsinteresser. Dette er organisasjoner som i hovedsak er selveide stiftelser og som ikke deler ut utbytte eller andeler av overskuddet til andre institusjonelle enheter.

⁷ Pensjonsordninger under bransjekodene 830 og 870 i rapport 46 i Fort.

⁸ Pensjonsordninger under bransjekodene 840 og 850 i rapport 46 i Fort.

Premiereservene

Den viktigste størrelsen for beregningsopplegget i finansregnskapet er premiereservene som er den største posten i de forsikringstekniske reservene på balansene til pensjonsforetakene. Premiereservene beregnes med utgangspunkt i kontraktens forsikringstekniske premiegrunnlag. Reservene skal utgjøre differansen mellom nåverdien av framtidige forpliktelser og nåverdien av framtidig nettopremie, hvor nettopremien er bruttopremie fratrasket vederlag for administrasjons- og forvaltningskostnader. Dette er det samme vurderingsprinsippet som er lagt til grunn for definisjonen av pensjonsrettighetene i nasjonalregnskapet.

Premiereservene omfatter også reserver knyttet til fripoliser. I løpet av de siste året har omfanget av fripoliser økt betydelig som følge av overgang fra ytelsesbaserte til innskuddsbaserte pensjonsordninger i næringslivet. Fripolisenes premiereserver omfatter tilleggsytelser fra tilført overskudd og en administrasjonsreserve for dekning av framtidige administrasjons- og forvaltningskostnader.

Premier og erstatninger

Bruttopremie, nettopremie og utbetalte pensjoner inngår datagrunnlaget for beregningene. De tre størrelsene tallfestes som illustrert av relasjonene (10), (11) og (12) nedenfor.

(10) Bruttopremie = forfalte premier, brutto

(11) Pensjoner = utbetalte erstatninger, brutto

(12) Nettopremie = forfalte premier, brutto fratrasket administrasjons- og forvaltningskostnader

Premier og erstatninger i gjenforsikring inngår i bruttopremier og utbetalte pensjoner i beregningsgrunnlaget for finansregnskapet. Gjenforsikringspremier er kostnader for pensjonsforetaket, mens mottatte erstatninger i gjenforsikring representerer inntekter. Ettersom beløpene⁹ er relativt beskjedne tas betalingstransaksjonene i gjenforsikring med som negative premier og negative erstatninger på samme måte som i de publiserte tabellene for pensjonsforetakene.

Bruttopremiene deles i nasjonalregnskapet i vederlag for tjenesteyting og nettopremie. Vederlag for tjenesteyting inngår i beregningene av tjenesteproduksjonen fra pensjonsforetakene i det ikke-finansielle nasjonalregnskapet. Tjenestene anvendes av husholdningenes og inngår i sektorens konsumutgifter.

Et krav er at bruttopremiene skal deles mellom premier betalt av arbeidsgiverne og medlemspremie betalt av arbeidstakerne. I Port rapporterer pensjonskassene data for innbetalte medlemspremier, men denne detaljen mangler i rapportene fra livsforsikringsselskapene.

En utfordring er flytting av kontrakter som registreres asymmetrisk i pensjonsforetakenes regnskaper. På inntektssiden av resultatregnskapet inngår bare mottatte «premiereserver fra andre», mens mottatte tilleggsavsetninger registreres direkte i balansen. På utgiftssiden i resultatregnskapet registreres derimot både «premiereserver og tilleggsavsetninger til andre» som kostnader. Manglende symmetri må korrigeres slik at flyttinger av porteføljer kan konsolideres i tabelloppstillingene. Flyttinger av kontrakter mellom pensjonsordningene skal summere seg opp til null.

Avkastningen

Det er vanlig å forstå begrepet avkastning som summen av inntekter generert av investeringene i kapitalmarkedene medregnet gevinster eller tap som skyldes pris- og kurssvingninger på markedsnoterte eiendeler. Nasjonalregnskapet skiller imidlertid mellom formuesinntekter og

⁹ Premiene utgjorde 924 millioner kroner i 2018, mens erstatningene utgjorde 321 millioner kroner.

utgifter på den ene siden og kursgevinster eller kurstap på den andre siden. Netto formuesinntektene inngår i transaksjonsregnskapet, mens netto gevinster behandles som verdiendringer på konto for andre endringer. Summen av transaksjonsendringene og andre endringer utgjør balanseendringen.

Investeringsinntektene som tilordnes individuelle og kollektive ordninger utgjør en andel av de samlede formuesinntektene i pensjonsforetakene i resultatregnskaper. Formuesinntektene er beregnet som illustrert av relasjon (13) nedenfor.

- (13) Driftsinntekter minus driftskostnader i fast eiendom
 + Renteinntekter (sertifikater, obligasjoner og bankinnskudd mv) minus rentekostnader
 + Utbytte og andeler av over/underskudd
 = Formuesinntekter

Investeringsinntektene kan spesifiseres ved hjelp av porteføljekodene som er innarbeidet i standardrapportene i Fort og Port:

100 Kollektivporteføljen
 200 Investeringsporteføljen
 300 Selskapsporteføljen

Det er formuesinntektene kodet til kollektiv- og investeringsporteføljen (kundeporteføljen) som defineres som investeringsinntekter. En videre fordeling av investeringsinntektene på individuelle og kollektive ordninger i livsforsikringsselskapenes portefølje må imidlertid beregnes.

4.3. Transformasjon av kildedata og beregningene i nasjonalregnskapet.

Avstemmingsprosessen i finansregnskapet tar utgangspunkt i balansene og beholdningsstørrelsene. Metoden baserer seg på best mulig tallfestede beholdningsstørrelser slik at balanseendringen kan danne en gode ramme for dekomponeringen i transaksjoner og andre endringer.

Tallfestingen av pensjonsforsikring i NR-systemet er en prosess i to trinn. Det første trinnet omfatter en transformasjonsprosess, hvor kildedataene omkodes og tilpasses nasjonalregnskapets datastruktur. I det andre trinnet gjennomføres beregninger for å fylle ut tomme celler i systemet med anslag, og for nå fram til nasjonalregnskapets definisjoner.

Transformasjon av kildedata

En viktig del av transformasjonsprosessen er kryssklassifisering av kjennetegnene i kildestatistikkene. Særlig viktig er bransjekodene og regnskapspostene i rapport 46 som kombineres i tallfesting av pensjonsordningene i livsforsikringsselskapenes portefølje. Pensjonskassenes rapporter 20 og 50, omkodes og innarbeides i datagrunnlaget etter detaljert arbeidsgiversektor.

Resultatene av datatransformasjonen er gjengitt i tabell 4.2. Her er inntekter for pensjonsforetakene illustrert med positive tall, mens kostnadene er illustrert med negative tall. Tabellen er delt i to deler og viser transformasjonen av data fra henholdsvis Fort og Port. I tabellen er tjenestevederlag, utbetalte pensjoner og pensjonsreserver tallfestet i alle cellene, mens premier betalt av henholdsvis arbeidsgivere og arbeidstakere bare er tallfestet for ordningene i pensjonskassenes portefølje. Tabellen har også referanser til de relevante linjene og kolonnene i tabell 29.

Tabell 4.2 Transformasjon av kildedata i NR-systemet. 2018. Millioner kroner

	Brutto- premie	Betalt av arbeidsgiver (linje 2.1)	Medlems- premie (linje 2.3)	Vederlag, tjenester (linje 2.5)	Pensjoner (linje 4)	Pensjons- reserver (linje 10)
1. Livsforsikringsselskaper						
Næringslivets foretakssektorer						
Kolonne A, innskuddsbaserte ordninger	28 955	28 955		1 200	-1 644	231 577
840 Innskuddspensjonsordningen	28 955	28 955		1 200	-1 644	231 577
Kolonne B, ytelsesbaserte ordninger	8 644			1 222	-15 612	379 439
830 Foretakspensjonsordningen	6 840	X	X	1 031	-15 395	374 141
850 Tjenestepensjonsordningen	1 804	X	X	191	-217	5 298
Kommuneforvaltningen						
Kolonne E, ytelsesbaserte ordninger	43 678			2 062	-21 257	499 196
870 Kollektive pensjonsordninger	43 678	X	X	2 062	-21 257	499 196
2. Pensjonskasser						
Næringslivets foretakssektorer						
Kolonne B, ytelsesbaserte ordninger	7 154	6 325	829	1 450	-5 953	168 099
Kolonne B, AFP-ordningen	6 489	6 489		59	-2 723	35 920
Stats- og kommuneforvaltningen						
Kolonne E, ytelsesbaserte ordninger	8 045	7 217	828	1 222	-3 240	95 334

X: Celler som mangler tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Boks 4.3 Sammenhengen mellom publiserte tabeller og tabell 4.2 for livsforsikringsselskapene

Livsforsikringsselskapenes portefølje omfatter flere forsikringsordninger enn tjenestepensjonene. I porteføljen finner vi forsikring mot utgifter til medisinsk behandling og inntektstap, yrkes-skade-forsikring, individuell kapitalforsikring, individuell rente- og pensjonsforsikring og gruppelivs-forsikring. Premier, erstatning, avkastning og reserver knyttet til disse ordningene utgjør forskjellene i tallene mellom de publiserte tabellene fra Fort i statistikkbanken og tabell 4.2.

Livsforsikringsselskapenes portefølje omfatter flere forsikringsordninger enn tjenestepensjonene. I porteføljen finner vi forsikring mot utgifter til medisinsk behandling og inntektstap, yrkes-skadeforsikring, individuell kapitalforsikring, individuell rente- og pensjonsforsikring og gruppelivsforsikring. Premier, erstatning, avkastning og reserver knyttet til disse ordningene utgjør forskjellene i tallene mellom de publiserte tabellene fra Fort i statistikkbanken og tabell 4.2.

Anslag for betalte medlemspremier

Premier betalt av arbeidsgivere og medlemspremie betalt av arbeidstakere må anslås for ordningene som forvaltes av livsforsikringsselskapene. Datagrunnlaget for anslagene er tall for betalte medlemspremier fra arbeidskraftregnskapet og regnskapene til pensjonskassene. På basis av disse kildene er arbeidstakernes medlemspremie anslått til 6,5 prosent av samlet innbetalt premie til livsforsikringsselskapene i 2018. Til sammenligning utgjorde betalt medlemspremie til pensjonskassene 10,5 prosent av de totale pensjonspremiene i perioden fra og med 2016 til og med 2019.

Investeringsinntektene etter pensjonsordning

Investeringsinntektene blir i Fort og Port definert som formuesinntektene som er kodet til kundeporteføljene. En videre fordeling av investeringsinntektene etter de ulike ordningene må imidlertid anslås. I dagens versjon av beregningsopplegget fordeles investeringsinntektene mellom ordningene ved hjelp av fordelingsnøkler som er beregnet på basis av beholdningstall for ordningenes reserver i balansen. De innskuddsbaserte ordningenes andel av investeringsinntektene ble anslått til 20 prosent i 2018, mens hybridordningenes andel ble anslått 0,5 prosent.

Tabell 4.3 Hybrid og innskuddsbaserte ordninger for ansatte i næringslivet. 2018. Millioner kroner

	Livsforsikringsselskaper		AFP-ordningen
	Innskuddsordninger (kolonne A)	Hybridordninger (kolonne B)	Hybridordning (kolonne B)
1. Transaksjonsberegningen			
Nettopremie	27 755	1 613	6 430
+ Investeringsinntekt (linje 2.4)	5 893	122	371
- Utbetalte ytelser (linje 4)	1 644	217	2 723
= Transaksjonsendring (linje 5)	32 004	1 518	4 078
2. Andre endringer			
Balanseendring	15 021	1 035	3001
- Transaksjonsendring (linje 5)	32 004	1 518	4 078
- Flyttinger (linje 6)	-901	0	
= Andre endringer (linje 8)	-16 082	-483	-1 077

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Beregningsformelen for økning i pensjonsrettighetenes nåverdi

En viktig størrelse for nåverdiberegningene er de garanterte beregningsrentene. Nåverdi-beregningene i finansregnskapet bygger på beregningsrentene fra Finanstilsynet. Rentene er veidede gjennomsnitt av rentegarantiene for de delene av forsikringskapitalen som har rentegarantier. I praksis vil det si garantert rente på premiereserver, tilleggsavsetninger og premiefond i balansene til livsforsikringsselskapene og premiereserver og premiefond i balansene til pensjonskassene.

Økningen i pensjonsrettighetenes nåverdi i ytelsesbaserte ordninger er beregnet som illustrert av relasjon (14).

$$(14) \quad \text{Økning i nåverdi år } t = \sum_{i=1}^{4 \text{ kv.}} \text{inngangsbalansen kv } i, \text{ år } t * \text{rente år } t$$

hvor utgangsbalansen kv i-1 = inngangsbalansen kv i

Av relasjon (14) framgår det at økningen i nåverdien for ett år er lik summen av økningen i nåverdien i hvert av de fire kvartalene. Økningen i nåverdien for ett kvartal er beregnet ved å multiplisere ordningenes beregningsrenter med beholdningstall for pensjonsrettighetenes nåverdi ved inngangen til kvartalet.

Tallfesting av hybrid og innskuddsbasert pensjonsordninger

Beregningsresultatene for pensjonsrettighetene i hybrid- og innskuddsbaserte ordninger i 2018 er illustrert i tabell 4.3. Tabellen har referanser til linjer og kolonner i tabell 29. Av tabellen framgår det at investeringsinntektene ble anslått til 6 milliarder kroner i de innskuddsbaserte ordningene og 0,5 milliarder kroner i de to hybridordningene. Når investeringsinntektene er tallfestet kan transaksjonene for pensjonsrettighetene i ordningene beregnes med utgangspunkt i betalingsstrømmene. I tabell 4.3 er transaksjonene i de innskuddsbaserte ordningene anslått til 32 milliarder kroner, mens transaksjonen i hybridordningene er anslått 5,5 milliarder kroner i 2018.

Andre endringer residualberegnes som balanseendringen fratrasket transaksjonsendringene og flyttinger. I 2018 ble det beregnet et kurstap på 16 milliarder kroner for innskuddsbaserte ordninger, mens kurstapet for hybridordningene ble beregnet til 1,5 milliarder kroner.

Tabell 4.4 Ytelsesbaserte ordninger for ansatte i næringslivet og offentlig forvaltning. 2018. Millioner kroner

	Livsforsikringsselskaper		Pensjonskasser	
	Næringslivet (kolonne B)	Offentlig forvaltning (kolonne E)	Næringslivet (kolonne B)	Offentlig forvaltning (kolonne E)
1. Nåverdiberegningen				
Beregningsrente, prosent	3,03	2,32	2,59	2,48
Økning i rettighetenes nåverdi (linje 2.4)	11 292	11 127	4 270	2 270
2. Pensjonsopptjening				
Balanseendringen	2 214	30 705	5158	5 984
- Flyttinger (linje 6)	3	1 800	-990	88
- Økning i rettighetenes nåverdi (linje 2.4)	11 292	11 127	4 270	2 270
+ Utbetalte pensjoner (linje 4)	15 395	21 257	5 953	3 240
= Økning i opptjente rettigheter	6 314	39 035	7 831	6 866
3. Transaksjonsberegningen				
Økning i opptjente rettigheter	6 314	39 035	7 831	6 866
+ Økning i rettighetenes nåverdi (linje 2.4)	11 292	11 127	4 270	2 270
- Utbetalte ytelser (linje 4)	15 395	21 257	5 953	3 240
= Transaksjonsendring (linje 5)	2 211	28 905	6 148	5 896
4. Arbeidsgivers beregnede premie				
Økning i opptjente rettigheter	6 314	39 035	7831	6 866
- Nettopremie	5 809	41 616	5 704	6 823
= Arbeidsgivers beregnede premie (linje 2.2)	505	-2 581	2 127	43

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tallfesting av ytelsesbaserte pensjonsordninger

Beregningsresultatene for pensjonsrettighetene i ytelsesbaserte ordninger i 2018 er illustrert i tabell 4.4. Tabellen har, som tabell 4.3, referanser til linjer og kolonner i tabell 29. Av tabellen framgår det at økningen i pensjonsrettighetenes nåverdi er anslått til 11 milliarder kroner for hver av de to ytelsesbaserte ordningene i livsforsikringsselskapenes portefølje.

Økningen i nåverdien for ordningene i pensjonskassenes portefølje er anslått til henholdsvis 4 og 2 milliarder kroner for ordningene i næringslivet og offentlig forvaltning. Økningen i opptjente rettigheter, fordi arbeidstakerne i ordningene jobb ett år ekstra, beregnes som en residual. I tabellen er økningen i opptjente rettigheter anslått til henholdsvis 6 og 39 milliarder kroner for ordningene i næringslivet og offentlig forvaltning som forvaltes av livsforsikringsselskapene. Økningen i opptjente rettigheter for ordningene i pensjonskassenes portefølje er anslått til henholdsvis 8 og 7 milliarder kroner for ordningene i næringslivet og offentlig forvaltning.

I 2018 utgjorde transaksjonene i de ytelsesbaserte pensjonsordningene henholdsvis 31 og 12 milliarder kroner for ordningene i livsforsikringsselskapenes og pensjonskassenes portefølje. Det er stor forskjell i transaksjonsøkningen for ordningene som forvaltes av livsforsikringsselskapene. I ordningene for ansatte i offentlig forvaltning økte pensjonsrettighetene med 29 milliarder kroner mot beskjedne 2 milliarder kroner i ordningene for ansatte i næringslivet. Forholdet reflekterer endringene som har funnet sted i næringslivet de siste årene fra ytelses- til innskuddsbaserte tjenestepensjoner.

Den beregnede økningen i opptjente rettigheter vil ikke være lik nettopremiene i de ytelsesbaserte ordningene. Økningen i opptjente rettigheter avstemmes derfor mot nettopremiene og avstemmingsdifferansen utgjør arbeidsgivers beregnede premie. I nederste del av tabell 4.4 er arbeidsgivers beregnede premie anslått som differansen mellom økning i opptjente rettigheter, fordi yrkesaktive medlemmer jobber ett år ekstra, og nettopremiene. Det følger av formelen at negative tall indikerer overskudd, mens positive tall indikerer underskudd. Tabellen viser at arbeidsgivers beregnede premie var positiv for tre av de fire pensjonsordningene i tabellen i 2018.

5. Oppsummering av tabell 29 i 2018

Tilleggstabellen for pensjonsforsikring (tabell 29) er den siste av tabellene i Eurostats obligatoriske tabellprogram i ESA 2010 for rapportering av tall fra nasjonalregnskapssystemet. Siste overføring av tabell 29 til Eurostat med tall for årene fra 2014 til 2018 skjedde ved utgangen 2020. Som omtalt i avsnitt 3.2, er det et lite avvik mellom tallene dokumentert i den litt forenklede utgaven i tabell 5.1 og det som er levert til Eurostat ettersom de nasjonale befolkningsframskrivingene er lagt til grunn for beregningene samtidig som vi baserer oss på at pensjonsreformen påvirker pensjonerings-atferden. I tabellen dekomponeres endringene i pensjonsrettigheter fra utgangen av 2017 til utgangen av 2018 for ordningene i det norske pensjonssystemet.

Tabell 5.1 Oppsummering av tabell 29 i 2018. Milliarder kroner

	Kjerne-regnskapet			Utenfor kjerne-regnskapet	
	A	B	E	G	H
1 Pensjonsrettigheter ved inngangen av året	217	572	558	671	9 496
2 Samlet opptjening av rettigheter (sum 2.1 til 2.4 minus 2.5)	34	38	59	35	223
2.1 Premie, betalt av arbeidsgiver / arbeidsgiveravgift	29	21	46	22	125
2.2 Arbeidsgivers beregnede premiebidrag		3	-3	8	
2.3 Medlemspremie, betalt av arbeidstakerne	0	2	6	4	97
2.4 Investeringsinntekt / økning i nåverdi	6	16	13	0	0
2.5 Minus: Administrasjonskostnader mv / tjenesteyting	1	3	3	0	0
3 Andre endringer i pensjonsrettighetene i folketrygden					179
4 Utbetalte pensjonsytelser	2	24	24	27	311
5 Netto økning i pensjonsrettighetene (2 + 3 - 4)	32	14	35	8	91
6 Flytting av premiereserver mellom ordninger	-1	-1	2	0	0
7 Reformer / forhandlede endringer i ordningene	0	0	0	6	0
8 Verdiendringer, gevinster/ tap, renteendringer og årlig nominell lønnsindeksering	-16	-2	0	18	259
9 Andre volumendringer / endrede tekniske forutsetninger	0	0	0	0	0
10 Pensjonsrettigheter ved utgangen av året	232	583	595	703	9 846

Kolonne A: Fonds- og innskuddsbaserte pensjonsordninger for arbeidstakere i næringslivets foretakssektorer

Kolonne B: Fonds- og ytelsesbaserte pensjonsordninger for arbeidstakere i næringslivets foretakssektorer

Kolonne E: Fonds- og ytelsesbaserte pensjonsordninger for arbeidstakere i kommuneforvaltningen / sektor

Kolonne G: Statens pensjonskasse

Kolonne H: Folketrygden

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Linje 1 omfatter inngangsbeholdningene for 2018 som er lik utgangsbeholdningene for 2017. Linje 2 oppsummerer den samlede opptjeningen av pensjonsrettigheter i 2018, hvor linjene 2.1 til 2.4 viser bidrag fra forvaltningen av ordningene gjennom arbeidsgivernes betalte og beregnede premiebidrag, medlemspremie fra husholdningene samt investeringsinntekt og økning i nåverdi for de fondsbaserte ordningene. Vederlag for tjenesteyting, som omfatter administrasjons- og forvaltningskostnader, trekkes fra (linje 2.5).

Etter anbefalingen fra Eurostat (2018) og (2020) skal det også for pensjonsordningene i folketrygden og Statens pensjonskasse beregnes en økning i nåverdien av rettighetene ved inngangen av året. I de nasjonale beregningene har vi imidlertid ikke inkludert slike effekter på denne linjen da det i praksis ikke beregnes bidrag fra avkastningen for disse ordningene. Betydningen av at utbetalingene eventuelt kommer nærmere i tid inngår direkte i beregningene av rettighetene ved utgangen av året i tråd med relasjonene (3) og (4) i kapittel 3.

I tabell 29 inngår betydningen for folketrygden av at utbetalingene kommer nærmere i tid som en del av beløpet i linje 3 som er en residual i beregningene. Denne residualen fanger opp andre endringer av betydning enn de som forklares med linjene 6 til 9. Som det framgår av tabell 5.2, som gir en alternativ framstilling av sammenhengene for folketrygden og Statens pensjonskasse i tabell 5.1, får beløpet på linje 3 for folketrygden også et tillegg fordi utbetalte pensjoner er større enn de

Tabell 5.2 Tolking av residualen for folketrygden og Statens pensjonskasse i 2018. Milliarder kroner

	SPK	Folketrygden
Pensjonsrettigheter ved utgangen av året (linje 10)	703	9 846
-Lønnsregulering (linje 8)	18	259
Pensjonsrettigheter i 2017-beløp	685	9 587
-Pensjonsrettigheter ved inngangen av året (linje 1)	671	9 496
Netto økning i faste beløp	14	91
-Tallfestede forklaringer (linje 6, 7 og 9)	6	0
-Forpliktelsene nærmere i tid (linje 5)	8	91
+Utbetalinger-innbetalinger (linje 4 - 2.1 - 2.3)	1	88
Residual (hhv linje 2.2 og 3)	8	179

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

direkte innbetalingene i 2018. For Statens pensjonskasse er det linje 2.2 som er residual ettersom det er staten som arbeidsgiver som står ansvarlig.

Linje 4 i tabell 5.1 tallfester det aktuelle årets reduksjon i pensjonsrettigheter som skyldes at ordningene utbetaler pensjoner. Linje 5 viser nettoøkningen i pensjonsrettighetene som kan forklares av samlet opptjening av rettigheter (linje 2), for folketrygden også inkludert andre endringer i pensjonsrettighetene (linje 3), fratrasket utbetalte pensjoner (linje 4). For de ikke-fonderte ordningene som folketrygden og Statens pensjonskasse reflekterer linje 5 dermed også at utbetalingene i gjennomsnitt kommer nærmere i tid. Slik situasjonen er nå, øker størrelsen på kullene som nærmer seg pensjonsalderen, og i tråd med relasjonene (3) og (4) når de opparbeidede rettighetene da et maksimum.

Linje 6 i tabell 5.1 viser flytting av kontrakter og reserver mellom ordningene. Flytting av kontrakter skal ikke ha betydningen for nivået på pensjonsrettighetene og summerer seg opp til null i tabellen. Linje 7 viser betydningen av framforhandlede reformer. Som omtalt i kapittel 3, innebar pensjonsreformen i 2011 en klar innstramming i pensjonssystemet som bidro til en klar reduksjon i rettighetene i folketrygden. Som vist i Fredriksen mfl. (2017) tiltar den innstrammende effekten i folketrygden over tid sammenlignet med det gamle systemet. I en tabell som 5.1 slår det ut i form av lavere opptjening av nye rettigheter i forhold til om det gamle systemet hadde blitt videreført, men det gir ikke opphav til ytterligere reformeffekter i tabellen. Enigheten om reformen i tjenestepensjonen i offentlig sektor i 2018 bidro til at den beregnede verdien av rettighetene i Statens pensjonskasse økte litt. Reelt sett hadde reformen en tilsvarende betydning for de opparbeidede rettighetene i de kommunale ordningene uten at det gjorde direkte utslag i fondsverdien.

Betydningen av verdiendringer, gevinster/ tap, renteendringer og årlig nominell lønnsindeksering framgår av linje 8. For folketrygden og Statens pensjonskasse uttrykker tallene den årlige reguleringen av rettighetene i tråd med folketrygdens grunnbeløp (G). For de fondsbaserte pensjonsordningene omfatter linje 8 gevinster og tap på markedsnoterte eiendeler i porteføljene til hybrid- og innskuddsbaserte ordninger. På linje 9 inngår effektene av andre «tekniske» endringer, og disse endringene gir vanligvis størst utslag i de beregnede rettighetene for folketrygden og Statens pensjonskasse som utføres i MOSART-modellen. Endringene omfatter oppdateringer av datagrunnlaget, endrede forutsetninger om dødelighet i befolkningsframskrivingene og forbedringer av modellen. I tabell 5.1 blir det ikke noe utslag for 2018 ettersom beregningene ved utgangen av dette året er utført med samme sett av forutsetninger som de tallene som er angitt for 2017. Linje 10 viser verdien av de opptjente pensjonsrettighetene ved utgangen 2018.

Som nærmere drøftet i kapittel 3, har endret oppfatning av hva som er en rimelig tolking av regelverket for uføretrygd og ordningene i Statens pensjonskasse gitt klare utslag sammenlignet med de beregnede rettighetene rapportert til Eurostat for utgangen av 2015 og publisert nasjonalt i Statistisk sentralbyrå (2018) og (2019). Som vist i rapporteringen til Eurostat for 2016, har endret oppfatning om hva som er en rimelig tolking av formelle rettigheter gitt klare utslag i linje (9). Ettersom slike tolkingsendringer ikke avspeiler reelle endringer, er de opparbeidede rettighetene for alle årene 2014-2018 vist i tabell 2.1 basert på de samme tolkingene og de samme grunnleggende forutsetningene.

Referanser

- Blanchet, D., S. Le Minez and A. Marino (2017): Building and Interpreting Macro/micro Estimates of Accrued to Date Pension Liabilities: French Reforms as a Case Study. *Review of Income and Wealth* 63 No. 1, 70-94.
- European Commission, International Monetary Fund, Organisation for Economic Cooperation and Development, United Nations, World Bank (2009): *System of National Accounts 2008*. <https://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/sna2008.asp>
- ESA (2010): *European system of accounts, 2010*. Eurostat, European Commission. <http://ec.europa.eu/eurostat/web/products-manuals-and-guidelines/-/KS-02-13-269>
- Eurostat (2018): *Accrued to date pension entitlements in social insurance*. https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets/-/nasa_10_pens1
- Eurostat (2020): *Technical compilation guide for pension data in national accounts* <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-manuals-and-guidelines/-/KS-GQ-20-008>
- Feldstein, M. (1974): Social Security, Induced Retirement and Aggregate Capital Accumulation. *Journal of Political Economy* 82 (5), 905-926.
- Fredriksen, D. og Halvorsen, E. (2019). *Beregninger av pensjonsformue*. Rapporter 2019/29, Statistisk sentralbyrå.
- Gleditsch, R., Thomas, M.J. og Syse, A. (2020): *Nasjonale befolkningsframskrivninger 2020. Modeller forutsetninger og resultater*. Rapporter 2020/24, Statistisk sentralbyrå.
- Halvorsen, E. og Hetland, A. (2021): *Pensjonsformue i Norge 2018*, Rapporter 2021/16, Statistisk sentralbyrå.
- Hernæs, E., Markussen, S., Piggot, J. and Røed, K. (2016): Pension Reform and Labour Supply. *Journal of Public Economics*, 142, 39-55.
- Kaier, K. and Müller, C. (2015). New figures on unfunded public pension entitlements across Europe: concept, results and applications. *Empirica* 42, 865-895. DOI 10.1007/s10663-015-9285-3
- NOU 2004:1: *Modernisert folketrygd – Bærekraftig pensjon for framtida*. Finansdepartementet og Sosialdepartementet, Oslo.
- Schmitz, C., Barb, F. and Bruil, A. (2015): Constructing the Supplementary Pension Table for the Netherlands. Discussion Paper 2015/07, Statistics Netherlands.
- Smogeli, P.O. og Halvorsen, E. (2019): *Pensjonsformue i Norge 2017*. Rapporter 2019/28, Statistisk sentralbyrå.
- Statistisk sentralbyrå (2018): *Økonomisk utsyn over året 2017*. Rapporter 2018/9, 82-85.
- Statistisk sentralbyrå (2019): *Konjunkturtendensene med Økonomisk utsyn over året 2018*. Konjunkturtendensene 2019/1.
- Tangen, A.H. (2020): Livs- og pensjonsforsikring i Norge og tolking mot ESA. Upublisert arbeidsnotat, Statistisk sentralbyrå.

Figurregister

Figur 2.1	Pensjonsforsikring i det publiserte nasjonalregnskapet og tabell 29.	10
Figur 3.1	Opparbeidede rettigheter i folketrygdens alderspensjon avhengig av pensjonssystem og ulike forutsetninger om dødelighet. Nettorente = 2 prosent. Mrd. kr i 2013-beløp	23

Tabellregister

Tabell 2.1	Opparbeidede pensjonsrettigheter for de ulike ordningene i mrd. kr for årene 2014-2018. Nettorente 1 prosent.....	12
Tabell 2.2	Opparbeidede pensjonsrettigheter for de ulike ordningene i årene 2014-2018 som andel av BNP Fastlands-Norge. Nettorente 1 prosent.....	12
Tabell 3.1	Opparbeidede rettigheter i folketrygden ved utgangen av 2018. Følsomhet for renteforutsetningen. Mrd. kr	21
Tabell 3.2	Opparbeidede rettigheter i folketrygden i 2018. Nasjonale forutsetninger versus Eurostat med nettorente = 1. Mrd. kr.....	21
Tabell 3.3	Opparbeidede rettigheter i Statens pensjonskasse ved utgangen av 2018. Følsomhet for renteforutsetningen. Mrd. kr	25
Tabell 3.4	Opparbeidede rettigheter i Statens pensjonskasse 2015-2018. Nasjonale forutsetninger versus Eurostat med nettorente = 1. Mrd. kr	25
Tabell 4.1	Tjenestepensjonsordningene i pensjonskassenes portefølje etter arbeidsgivers sektor	32
Tabell 4.2	Transformasjon av kildedata i NR-systemet. 2018. Millioner kroner	35
Tabell 4.3	Hybrid og innskuddsbaserte ordninger for ansatte i næringslivet. 2018. Millioner kroner.....	36
Tabell 4.4	Ytelsesbaserte ordninger for ansatte i næringslivet og offentlig forvaltning. 2018. Millioner kroner.....	37
Tabell 5.1	Oppsummering av tabell 29 i 2018. Milliarder kroner	38
Tabell 5.2	Tolking av residualen for folketrygden og Statens pensjonskasse i 2018. Milliarder kroner	39